

KIRJASTOJEN KOKOELMAT JA
MUUTTUVA TOIMINTAYMPÄRISTÖ:
**VALTAKUNNALLISEN
KYSELYTUTKIMUKSEN
TULOKSET**

2024

TEKSTI: AIJA LAINE
TAITTO: HARRI OKSANEN
KANNEN KUVA: ILKKA VUORINEN

**VALTAKUNNALLINEN
KEHITTÄMISTEHTÄVÄ**

Sisällys

Johdanto	3
Kyselyn toteutus	3
Kyselyn tulokset	4
Taustatiedot	4
Kokoelmalinjaukset ja kokoelmien arviointi	5
Valinta, hankinta, poistot ja varastointi	8
Kokoelmatyön muutos ja kokoelmanhoidollinen osaaminen	16
Asiakkaiden tarpeet ja asiakaskäyttäytyminen	19
Kimppayhteistyö ja yhteiskäyttöiset kokoelmat	23
Yhteenveto vastauksista	27
Uudistuva ja monipuolinen kokoelma	27
Asiakaskäyttämisen muutos	28
Kokoelmatyö	29
Kokoelmien tulevaisuus	29
Tausta-aineisto	30

Johdanto

Kokoelmat ovat kirjastotoiminnan ydin, jonka ympärille muu toiminta rakentuu. Pohtiessamme kirjastojen tulevaisuutta, on tärkeää, että meillä on valtakunnallista tietoa myös toiminnan keskeisestä osasta, eli kokoelmista.

Kirjastojen toimintaympäristö on muuttunut viime vuosina monin tavoin ja nämä muutokset ovat vaikuttaneet myös kirjastojen kokoelmiin. Kokoelmia ei ole kuitenkaan valtakunnallisesti tarkasteltu suhteessa toimintaympäristön muutokseen, eikä kokoelmia koskevia uusia tutkimuksia ole Suomessa juurikaan julkaistu.

Kokoelmat eivät ole kirjastotoiminnan staattinen osa, vaan ne kehittyvät jatkuvasti. Automaatio ja digitalisaatio ovat muuttaneet asiakkaiden kirjastonkäyttötapoja ja vaikuttaneet merkittävästi myös kokoelmatyön prosesseihin. Kirja-alan murros, kuten äänikirja- ja

lukuaikapalvelujen nopea yleistyminen, on ravistelut koko kirjallisuuskenttää. Myös kansalaisten lukutaidossa on tapahtunut muutoksia ja kirjastojen asiakas-kunta on moninaistunut. Kokoelmien on vastattava osaltaan näihin toimintaympäristön muutoksiin.

Valtakunnallisen kokoelmakyselyn tuloksista saamme yleiskuvan kirjastojen kokoelmista. Se avaa meille mahdollisuuden pohtia, millainen rooli kokoelmilla on nykykirjastossa ja millainen on niiden tulevaisuus. Kyselyn vastaukset nostavat esille myös kehittämistarpeita, joita kirjastojen henkilökunta on tunnistanut kokoelmien suhteen.

Tässä raportissa käydään lävitse alkukesällä 2024 toteutetun valtakunnallisen kokoelmakyselyn tulokset. Kiitos kaikille kyselyyn vastanneille kirjastoille hyvistä ja monipuolisista vastauksista.

Kyselyn toteutus

Ajatus valtakunnallisesta kokoelmakyselystä sai alkuunsa syksyllä 2023. Kyselyn tarkoituksesta ja teemoista keskusteltiin Opetus- ja kulttuuriministeriön, sekä aluehallintovirastojen kanssa. Kysymysten pohdintaa ja toteutusta varten perustettiin loppuvuodesta 2023 työryhmä, jossa oli edustettuna kokoelmatyön ammattilaisia eri kokoisista kirjastoista ympäri Suomen.

Työryhmä laati kysymykset ja kysely toteutettiin Webropol-ohjelmalla suomeksi ja ruotsiksi. Aluehallintovirastot lähettivät kirjastoille linkin verkkokyselyyn toukokuussa 2024. Kirjastoja ohjeistettiin vastaamaan kuntakohtaisesti yhdellä vastauksella. Vastauksia kyselyn sulkemisajankohtaan mennessä saatiin yhteensä 121. Suomen- ja ruotsinkieliset vastaukset koottiin yhteen, ja niistä laadittiin tämä raportti syksyllä 2024.

Työryhmän kokoonpano:

Palvelupäällikkö Kaisa Hypén,
Turun kaupunginkirjasto

Erytyssuunnittelija Aija Laine,
Valtakunnallinen kehittämistehtävä,
Helsingin kaupunginkirjasto

Kirjastopalvelupäällikkö Minna Männikkö,
Oulun kaupunginkirjasto

Kirjastotoimenjohtaja Liisa Nikkilä,
Ylöjärven kaupunginkirjasto

Kirjastotoimenjohtaja Jonna Timoharju,
Kurikan kaupunginkirjasto

Yksikön päällikkö, Kirsi Salminen,
Helsingin kaupunginkirjasto

Kyselyn tulokset

Kysely koostuu kuudesta eri osa-alueesta:

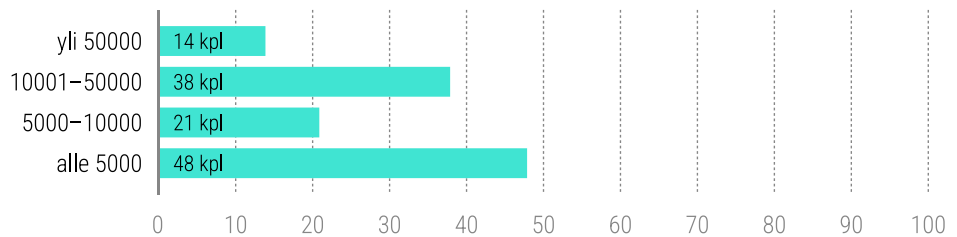
- kirjaston taustatiedot
- kokoelmalinjaukset ja kokoelmien arviointi
- valinta, hankinta, poistot ja varastointi
- kokoelmatyön muutos ja kokoelmahoidollinen osaaminen
- asiakkaiden tarpeet ja asiakaskäyttäytyminen
- kimpPAYhteistyö ja yhteiskäyttöiset kokoelmat

Kysymyksiä on yhteensä 42. Kysymyksistä 32 oli pakollisia ja 10 vapaaehtoisia. Pakolliset kysymykset on merkitty tässä raportissa tähdellä. Pakollisista kysymyksistä suurin osa on sellaisia, että vastausten määrää voidaan tarkastella numeerisina arvoina, kuten prosentteina kokonaisvastauksista.

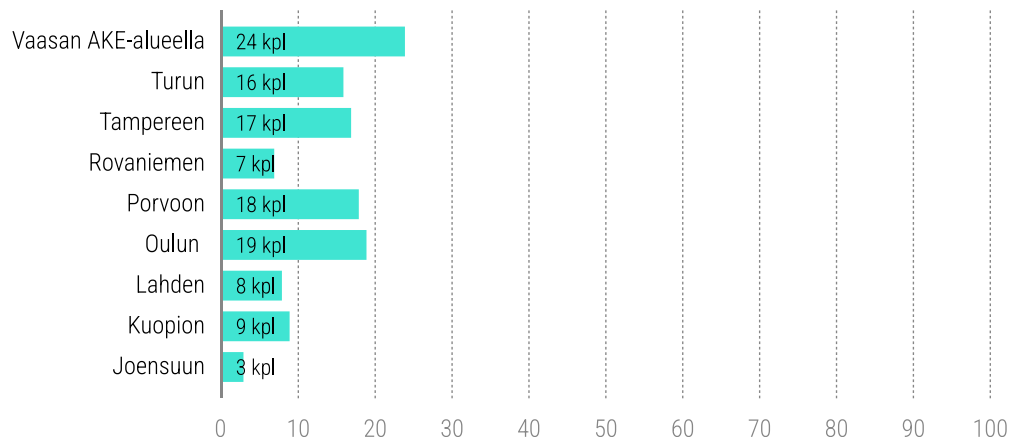
Taustatiedot

Taustatiedoissa kartoitettiin kunnan asukasmäärää, kirjaston sijaintia, sekä kirjaston toimipisteiden lukumäärää. Vastauksia tarkastellessa on huomioitava, että kirjastoja ohjeistettiin vastaamaan niin, että yhdestä kunnasta vastataan yhdellä vastauksella. Lisäksi osa seutukirjastoista vastasi myös yhdellä vastauksella. Tämä selittää mm. Joensuun alueen vastausmäärää.

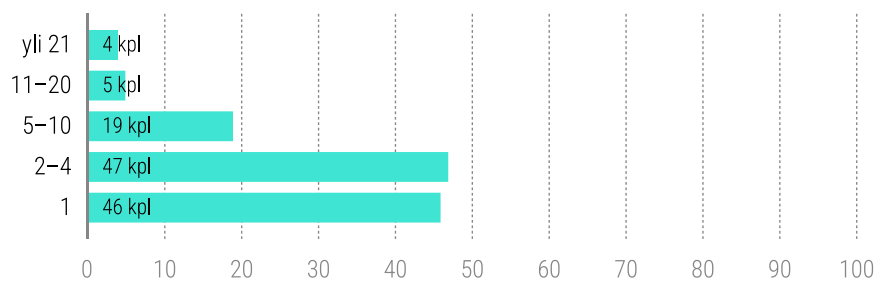
1. Kunnan asukasmäärä*

2. Kirjasto sijaitsee*

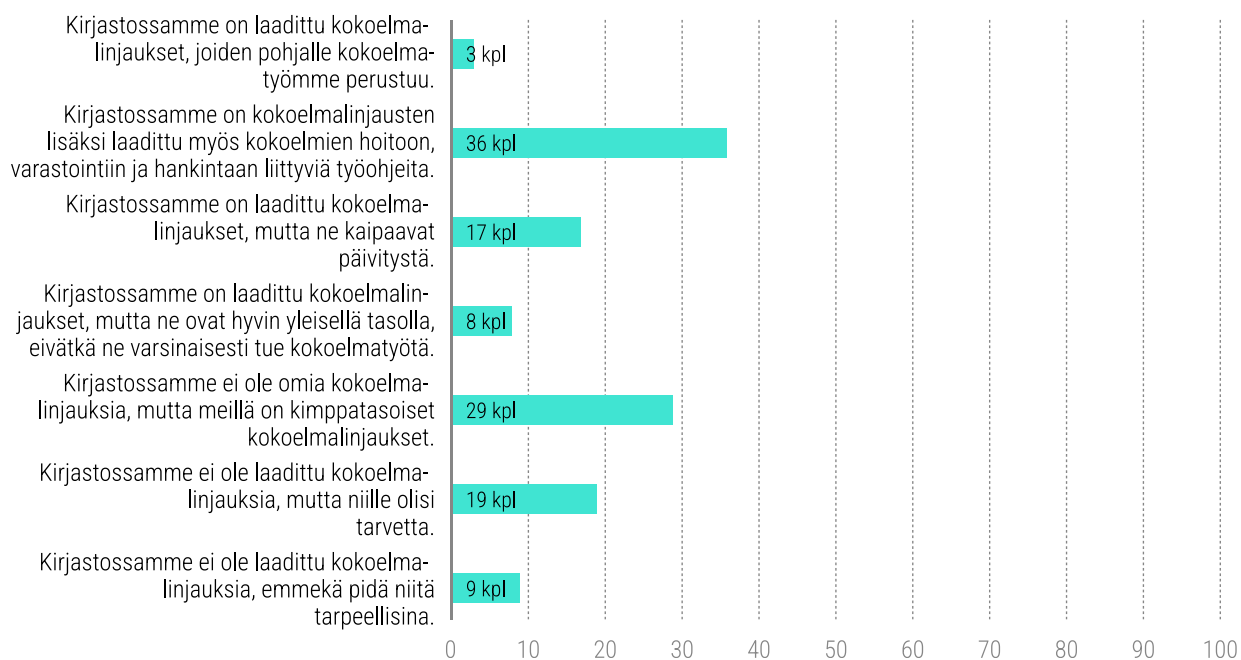
3. Kunnan kirjastoverkon koko, eli toimipisteiden (ml. kirjastoautot) lukumäärä?*

Kokoelmalinjaukset ja kokoelmien arviointi

Tässä osiossa tarkastellaan kokoelmalinjauksia, kokoelmien arviointia, aineiston kilpailutuksia, sekä oman kirjaston kokoelman tarkoitusta. Lisäksi kirjastot ovat arvioineet, miten hyvin ne kokoelmien osalta pystyvät vastaamaan lain niille määrittämiin tehtäviin.

4. Kokoelmalinjaukset: valitse parhaiten tilannetta kuvaava vaihtoehto*

5. Voitte kommentoida, tai täydentää edellistä vastaustanne halutessanne

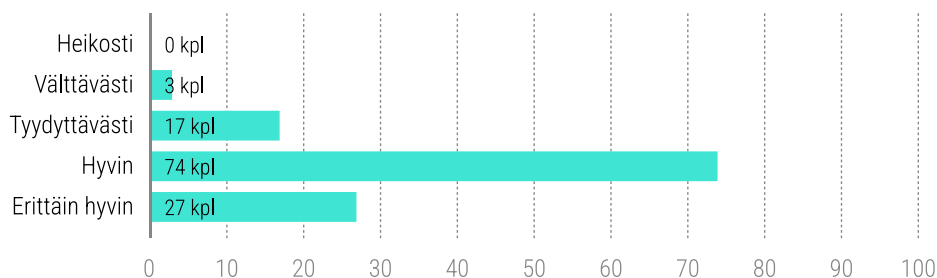
Yli neljäsosalla vastaajakirjastoista oli käytössä kirjastokohtaiset kokoelmalinjaukset, sekä niihin liittyviä työohjeita. Kimppatasoisia kokoelmalinjauksia käytti hieman alle neljännes kirjastoista. Kommenteissa todettiin, että kimppatasoisia ohjeita täydennetään tarvittaessa kirjastokohtaisilla ohjeistuksilla. Osa kirjastoista totesi kokoelmalinjausten olevan hyvin yleistasoiset. Linjausten uudistustarvetta tunnistettiin myös, ja osassa kirjastoja uudistustyö onkin käynnissä. Kokoelmalinjausten päivitys nähtiin erityisen tarpeellisena silloin, kun kirjaston tiloissa tapahtuu muutoksia, tai kunnan väestörakenne, tai väestömäärä muuttuu.

"Kirjastolla on omat kokoelmalinjaukset, jotka pohjautuvat pitkälti kimpan kokoelmalinjauksiin. Omassa kokoelmalinjauksessa on omaa kirjastoa koskevia pieniä tarkennuksia."

Kokoelmalinjausten todettiin tukevan uusia työntekijöitä, mikä on erityisesti tarpeen eläköitymisten yhteydessä. Lisäksi kokoelmalinjausten todettiin avaavan kuntalaisille kirjaston kokoelmapolitiikkaa. Kirjastoissa, joissa ei ollut kokoelmalinjauksia, oli kuitenkin usein olemassa suullisia kokoelmaohjeistuksia, joiden mukaisesti toimittiin.

"Kirjastomme on niin pieni, että kokoelmalinjaukset on helppo tehdä asiakasrajapinnassa ja huomioida äkkiä muuttuvat tilanteet. Toki ne olisi hyvä kirjata myös paperille."

6. Laki yleisistä kirjastoista määrittelee kirjaston tehtäväksi ylläpitää monipuolista ja uudistuvaa kokoelmaa. Lain mukaan kirjaston on myös edistettävä lukemista ja kirjallisuutta, sekä tarjottava pääsy aineistoihin, tietoon ja kulttuurisisältöihin. Näettekö että, kirjastonne kokoelmien osalta pystyy vastaamaan lain tehtäviin?*

Vastaajakirjastoista 83 % näki, että ne pystyvät kokoelmien osalta vastaamaan lain asettamiin tehtäviin erittäin hyvin tai hyvin. Kirjastoista 16 % puolestaan koki, että ne pystyvät vastaamaan tyydyttävästi tai välttävästi kokoelmien osalta lain määrittämiin tehtäviin. Näistä kirjastosta suurin osa, yhteensä 12 kirjastoa, sijaitsi pienissä alle 5000 asukkaan kunnissa, ja ne olivat pääsääntöisesti yhden toimipisteen kirjastoja.

7. Arvioitko kokoelmianne, ja jos arvioitte, niin millaisia menetelmiä, metodeja, tai tilastoja käytätte arviointityössänne? Oletteko hyödyntäneet esimerkiksi tiedolla johtamista (väestöennusteet, kaupunkisuunnittelu ym.) osana kokoelmien tulevaisuuden suunnittelua?*

Suurin osa kyselyyn vastanneista kirjastoista arvioi kokoelmia joillain menetelmillä, tai mittareilla. Yleisimmin arvioinnin apuna käytetään kirjastojärjestelmistä saatavaa dataa, kuten lainaustilastoja, 0-lainalistoja ja kierto- nopeusraportteja. Yleisesti käytössä ovat myös Suomen yleisten kirjastojen tilastot. Osa kirjastoista mainitsi myös OKM:n laatusuosituksen.

Kokoelmien arviointia tehtiin lisäksi kvalitatiivisin mittarein, joista mainittiin mm. asiakaspalautteet, kaukolainapyyntö ja hankintaehdotukset. Lisäksi arvioitiin kokoelman fyysistä kuntoa.

Isoimmista kirjastoista tiedolla johtamisen välineitä käytetään laajasti kokoelmien arviointiin, sekä tulevaisuuden suunnittelun apuna. Kirjastojärjestelmistä saatavan tiedon lisäksi arvioinnin apuna käytetään mm. väestötilastoja ja -ennusteita, kaupunkisuunnittelun materiaalia, kouluverkkoselvityksiä, sekä yhteiskunnalliseen kehitykseen ja elinkeinorakenteeseen liittyviä selvityksiä. 22 kirjastoa puolestaan vastasi, etteivät he arvioi kokoelmia, ja kolme kirjastoa jätti vastaamatta kysymykseen.

"Kirjastossamme on pieni kokoelma ja sen arviointia tehdään pääasiassa tilastojen avulla ja käytännön seurannalla: seuraamme varausten määriä, kaukolainapyyntöjä jne. ja näiden perusteella kehitämme kokoelmaa vastaaman asiakkaiden tarpeita."

"Ei ole aikaa arviointiin."

"Seuraamme kokoelman käyttöä erilaisilla tilastoilla ja raporteilla, ja tätä työtä on systematisoitu viime vuosina mm. Power BI -raportointiohjelman avulla. Sovellamme tiedolla johtamisen menetelmiä analysoimalla käytössä olevaa dataa ja pyrimme sen avulla myös ennakoimaan tulevaa kehitystä. Kaupunkisuunnittelun seuranta on edellytys sille, että voidaan arvioida kirjastoverkkoon liittyviä tulevia tarpeita. Väestötietoja käytetään mm. sen selvittämiseen, mitä kieliä vaikutusalueella puhutaan ja mitä ne edellyttävät kokoelmilta. Myös erilaiset katsaukset (PISA, TEA) ovat tärkeitä arvioitaessa kirjaston tehtävien painottumista ja kokoelmaan liittyviä tarpeita tulevaisuudessa."

8. Miten teette kirjastonne aineistosopimukset ja niiden kilpailuttamisen, yksin vai yhteistyössä kimpan kirjastojen kanssa? Millaisia haasteita kilpailutuksiin ja sopimusten tekoon on liittynyt?*

Yleisimmin aineistosopimukset ja kilpailutukset tapahtuivat yhteistyössä kimpan kirjastojen kanssa. Osa kirjastoista kilpailutti hankinnat yhteistyössä muutaman lähikunnan kanssa. Erityisesti pienet kirjastot korostivat kimp-payhteistyön merkitystä hankinnoissa ja kilpailutuksissa. Monella kirjastolla oli käytössä myös hankintaportaalit. Hankintaportaalin todettiin tuoneen säästöjä hankintoihin.

Yleisimpänä haasteena mainittiin aineiston tarjoajien vähäisyys ja kilpailun puute. Esimerkiksi lehtiaineistoa kirjastoille tarjoaa tällä hetkellä vain yksi toimija. Muina haasteina mainittiin kirjaston asiantuntemuksen mukaan saaminen kilpailutuksiin, sekä sopimusten allekirjoittamiseen menevä pitkä aika. Hankintaportaalien käytettävyyso-ongelmat nousivat myös esille muutamissa vastauksissa.

"Kilpailutamme kimppana aineistojen hankinta-sopimukset. Käytännön kilpailutuksen hoitaa kaupungin hankinta-asiantuntijat, kirjastolla on kilpailutuksissa asiantuntijan rooli. Hankinta-portaalien käyttöönoton jälkeen kirjallisuuden kilpailuttaminen on helpottunut huomattavasti ja kirjojen hintataso on pysynyt kohtuullisena. Haasteena on erityisesti av-aineiston ja lehtien osalta toimijoiden vähäisyys ja se, että niillä ei ole intressiä jättää tarjouksia. Kilpailua ei juurikaan ole."

"Haasteita tuo se, että on useita erimittaisia sopimuksia tehtynä eri aikoihin ja eri kokoonpanojen kanssa. Sopimuksia on voitu tehdä alueen keskus-kirjaston kanssa, mutta irtisanomiseen ei olekaan annettu valtakirjaa, jolloin irtisanominen pitää tehdä itse. Kokonaisuus on vaikea hallita ja tietoja on hajallaan eri paikoissa. Toiveena olisi mahdollisimman leveät hartiat eli enenevissä määrin valtakunnallisia kilpailutuksia."

"Kimpassa tehdään yhteistyössä. Asioista puhutaan kimpan johtoryhmässä ja sen pohjalta tehdään sopimukset. Haasteet: eri kunnissa eri henkilöillä oikeus allekirjoittaa sopimukset, voi kestää kauan ennen kuin saadaan sopimus kuntoon."

9. Määritelmä lyhyesti muutamalla lauseella, mikä on mielestänne kirjaston kokoelman tarkoitus?*

Oman kirjaston kokoelman tarkoituksena nähtiin ennen kaikkea kuntalaisten tarpeisiin vastaaminen. Useassa vastauksessa viitattiin myös lain määrittelemiін tehtäviін. Kokoelmilla nähtiin olevan kuitenkin myös laajempaa merkitystä. Vastauksissa mainittiin mm. maailmankuvan laajentaminen, elinikäinen oppiminen, demokratian edistäminen, sivistys, ilon tuottaminen, mielenterveyden tukeminen, inspiroiminen ja innostaminen. Lisäksi kokoelman tarkoituksena nähtiin alueellisen ja paikallisen kulttuurin säilyttäminen ja välittäminen.

Vastauksissa nostettiin esille myös se, että kirjaston kokoelman tarkoitus ei voi olla pelkästään asiakastoiveisiin vastaaminen. Kokoelmassa on oltava myös syvyyttä ja yllätyksellisyyttä.

"Tarkoituksena on vastata asiakkaiden tarpeisiin. Teemme kokoelmamme avulla ehkäisevää mielenterveystyötä, mahdollistamme ajantasaisen tiedon saavutettavuutta ja rohkaistamme asiakkaitamme uteliaisuuteen ja uusien asioiden kokeilemiseen."

"Kokoelman tarkoitus on monipuolisen kirjallisen kulttuurin ylläpito. Kokoelma ja kirjasto edistävät lukemista, lukutaitoa, aktiivista kansalaisuutta ja demokratiaa."

"Kokoelmat ovat väylä ja väline ihmisyyden monimuotoisuuden ymmärtämiseen, erilaisuuden ja erilaisten näkemysten hyväksyntään."

"Kokoelman tarkoitus on antaa virikkeitä ja mahdollisuuksia oppimiseen, elämyksiin, lukutaidon ja kansalaisvalmiuksien kehittämiseen. Mielestäni kokoelmatyön parissa työskentelevältä kirjastoammattilaiselta vaaditaan hyvää yleissivistystä ja kiinnostusta seurata laaja-alaisesti yhteiskunnan ja maailman ilmiöitä. Kirjaston asiakkaalle tulee tarjota mahdollisuus saada haluamaansa aineistoa joko omasta asiointikirjaston kokoelmista, kimpun kokoelmista tai kaukolainana muualta Suomesta."

Valinta, hankinta, poistot ja varastointi

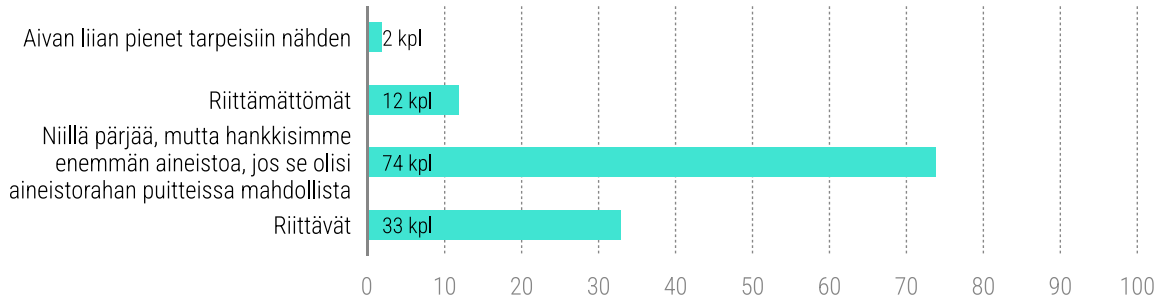
Seuraavissa kysymyksissä tarkastellaan kirjastoaineiston koko elinkaarta, eli aineiston valintaa, hankintaa, poistoja ja varastointia. Aineistorahan määrää ja riittävyttä kartoitetaan sekä numeerisin, että laadullisin kysymyksin. Tämän jälkeen tarkastellaan aineiston valinnan organisointia ja aineiston kellutusta. Lehtiaineiston, musiikkitalienteiden ja av-aineistojen tilannetta tarkastellaan erillisine kysymyksineen. Vieraskielisestä ja selkokielisestä aineistosta on myös omat kysymyksensä. Aineiston varastointia ja poistoja käsitellään osion lopussa. Tämän osion viimeisessä kysymyksessä kirjastot pohtivat kirjastoille tarjolla olevaa aineistoa. Onko se riittävän monipuolista ja tarpeisiin vastaavaa, vai onko joidenkin aineistojen osalta enemmän kysyntää kuin tarjontaa.

10. Kirjastoaineistohankinnan %-osuus toimintamenoistamme oli vuonna 2023*

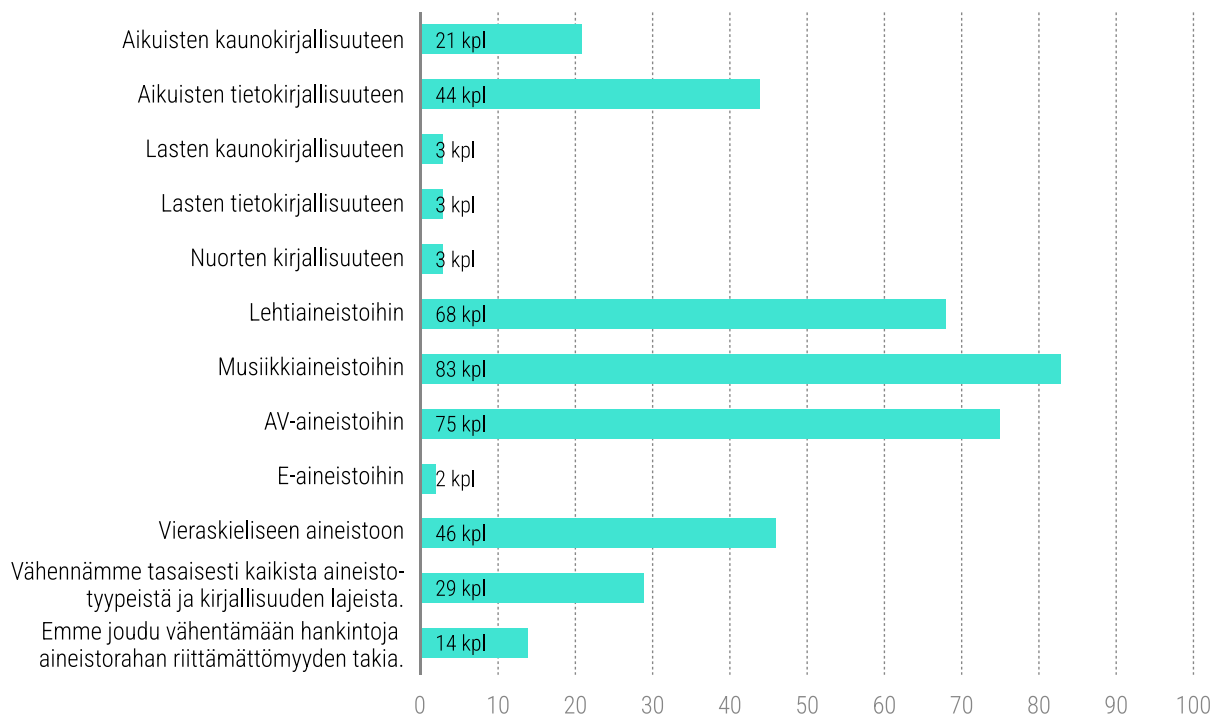
Kirjastoaineistohankinnan prosentuaalinen osuus kirjaston kaikista toimintamenoista vaihteli suuresti kirjastoittain. Suurimmillaan aineistohankintojen osuus toimintamenoista oli 30 % ja pienimmillään 5 %, keskiarvon ollessa 13,6 %.

Kirjastoja, joilla aineistohankintakulut ylittivät 20% toimintamenoista, oli yhteensä 8 kirjastoa, joista 6 oli alle 5000 asukkaan kunnissa olevia yhden toimipisteen kirjastoja. Kirjastoja, joiden aineistohankintamenot alittivat 8% toimintamenoista, oli yhteensä, 3 ja niistä kaksi sijaitsi yli 50000 asukkaan kunnassa.

11. Kirjastomme aineistomäärärahat ovat*

12. Jos joudutte vähentämään aineistorahan pienuuden vuoksi hankintaa, mihin hankinnan supistukset yleensä kohdentuvat, valitkaa oikeat vaihtoehdot*

13. Voitte tarkentaa halutessanne vastausta aineistorahoihin liittyen. Onko niissä tapahtunut, tai tapahtumassa muutoksia?

Monella vastaajakirjastolla aineistomääräraha, tai kirjaston budjetti kokonaisuudessaan, oli pysynyt samansuuruisena jo useamman vuoden ajan. Kiinteiden kustannusten noustessa se on tarkoittanut kirjastoille yhä pienevää aineistohankintaa. Hankintoja on leikattu tietyistä aineistolajeista, tai vähennetty hankintaa eri aineistolajeihin kohdistuen. Kyselyn perusteella hankinnan supistuminen kohdistuu useimmiten musiikkitalenteisiin, av-aineistoihin, lehtiaineistoihin, aikuisten tietokirjallisuuteen, sekä vieraskieliseen kirjallisuuteen. Supistuvat määrärahat tarkoittavat myös kokoelman monipuolisuuden kaventumista. Tietokirjoista hankintaan kysyimmät teokset, kaunokirjallisuudessa marginaalisemmat kaunokirjallisuuden lajit jäävät hankkimatta.

Muutamissa kirjastoissa tilanne aineistomäärärahojen suhteen oli jopa kriittinen. Määrärahoja oli leikattu useana vuonna peräkkäin. E-aineistokustannusten nousu on myös tarkoittanut monissa kirjastoissa muun aineistohankinnan vähenemistä. Toisaalta osassa kirjastoja määrärahoja oli nostettu vuosittain, ja esimerkiksi valtakunnalliseen e-kirjastoon liittymistä varten oli saatu lisärahoitusta. Tilanne kirjastoittain vaihteli siis suuresti.

"Todennäköisesti tulevaisuudessa aineistorahan osuus pienenee, koska useiden kiinteiden kulujen osuus kasvaa, mutta kokonaisbudjetti ei kasva. Ainoa säästökohde on silloin aineisto."

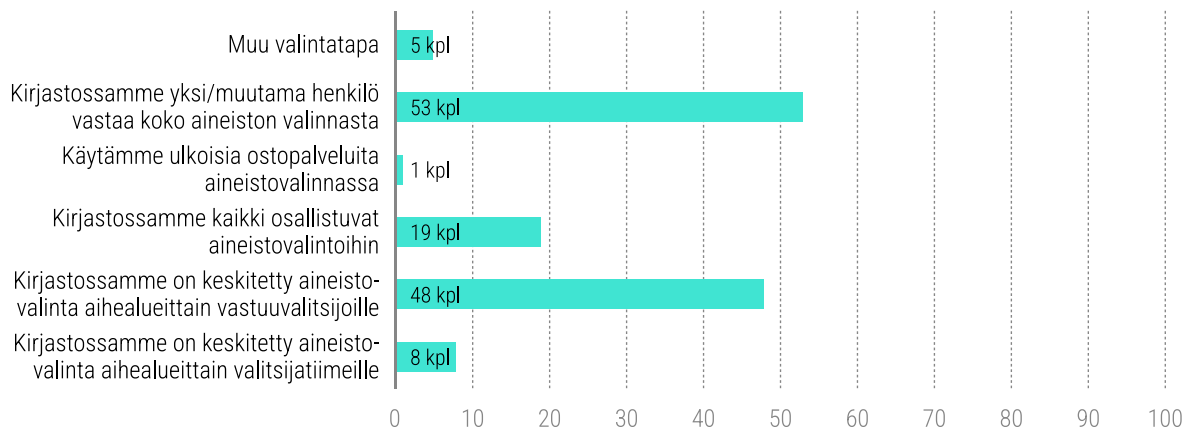
"E-kirjasto nosti entisestään e-aineistojen osuutta aineistomäärärahojen käytöstä."

"Olemme saaneet lisäästä aikaisempaan e-kirjastoon liittymisen ja lasten lukemisen tukemisen vuoksi."

"Saimme pari vuotta sitten lähes 20 % korotuksen aineistorahaan, joten sen suhteen tilanne on varsin hyvä."

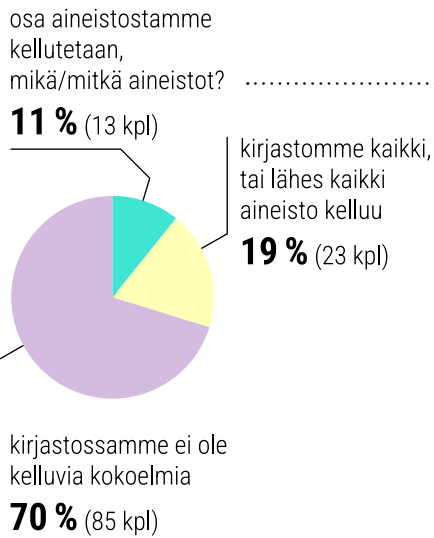
"Todennäköisesti nyt hallituksen päättäessä OKM:n ostotuen lopettamiseen runot, näytelmät ja marginaalisemmat tietokirjat sekä kalliimmat erityiskirjat kärsivät kokoelmassa myös meillä. Vaikka vuosittainen budjetti kirjaston tasolla on noussut edellisestä vuodesta myös kaikki kulut suurimpana tilojen vuokrat ovat nousseet niin paljon, että tänä vuonna hankintarahaa oli selvästi aiempaa vähemmän. Kokoelma, erityisesti monipuolisuutensa kannalta väkisinkin valitettavasti kärsii tästä."

14. Miten aineiston valinta on kirjastossanne järjestetty*

Kysymys 14, selvitys kohtaan *Muu valintatapa*: osa aineistovalinnasta ulkoistettu (vieraskielinen aineisto), valinta hajautettu toimipisteittäin, valintaa tehdään yhteistyössä naapurikunnan kanssa, osastonjohtajat valitsevat aineiston.

15. Aineiston kellutus*

Kysymys 15, selitys kohtaan *Osa aineistostamme kellutetaan, mikä/mitkä aineistot?* Koulu- ja lähikirjastojen aineistot, 95 % uudesta aineistosta, musiikin cd-levyt, musiikkiaineisto, kaikki muu aineisto lukuun ottamatta lehtiä, varastoaineistoa ja esineitä, av-aineisto.

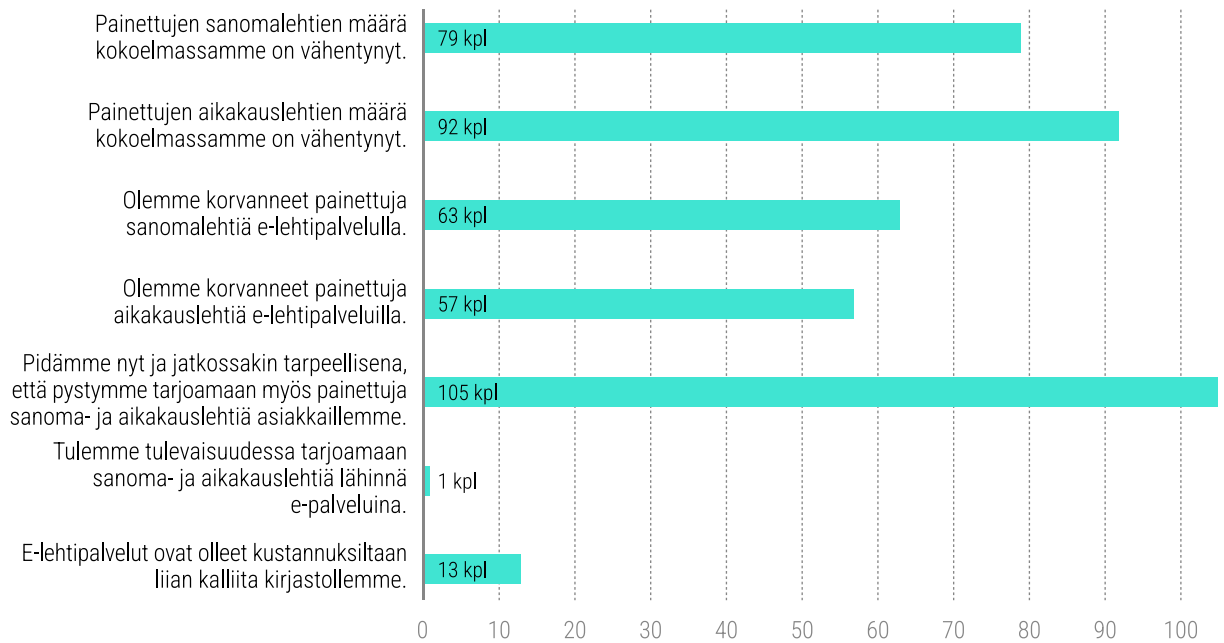
16. Voitte kommentoida tähän halutessanne aineiston valintaan ja kellutukseen liittyviä kysymyksiä.

Vastaajakirjastoista 20 %:lla oli kelluvia kokoelmia ainakin jossain muodossa. Kellutus oli yleisempää isommissa, usean toimipisteen kirjastoissa, kuin pienemmissä muutaman toimipisteen kirjastoissa. Kirjastoissa, joissa kullutettiin vain osa aineistosta, yleisimmin kelluivat musiikki- ja av-tallenteet. Kaksi kirjastoa suunnitteli parhaillaan kellutukseen siirtymistä. Osa kirjastoista taas ilmoitti, ettei kirjasto tule siirtymään kelluvaan kokoelmaan.

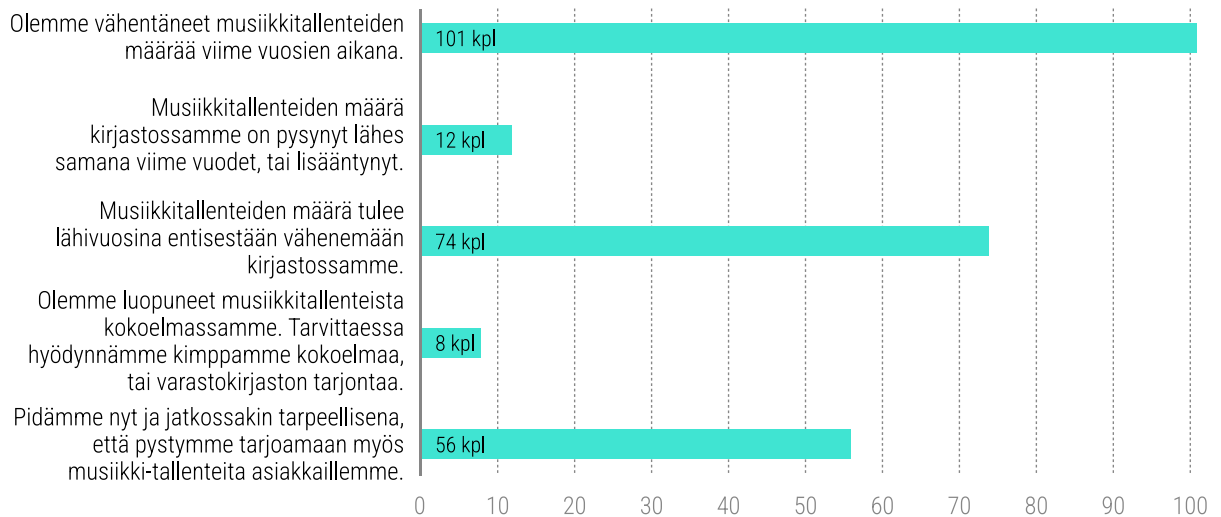
"Pienille kirjastoille kellutus ei ole hyvä vaihtoehto, koska aineisto jäisi todennäköisesti suuriin kirjastoihin joissa lainaajamäärät ovat suurempia."

"Kellutus on tuonut säästöjä hankittavien nidemäärien laskemisen ja valintatyön keskittämisen ansiosta. Aineistoa ei myöskään enää kuljeteta takaisin kotiyksikköön – toisaalta varausten lisääntyminen on lisännyt kuljettamista."

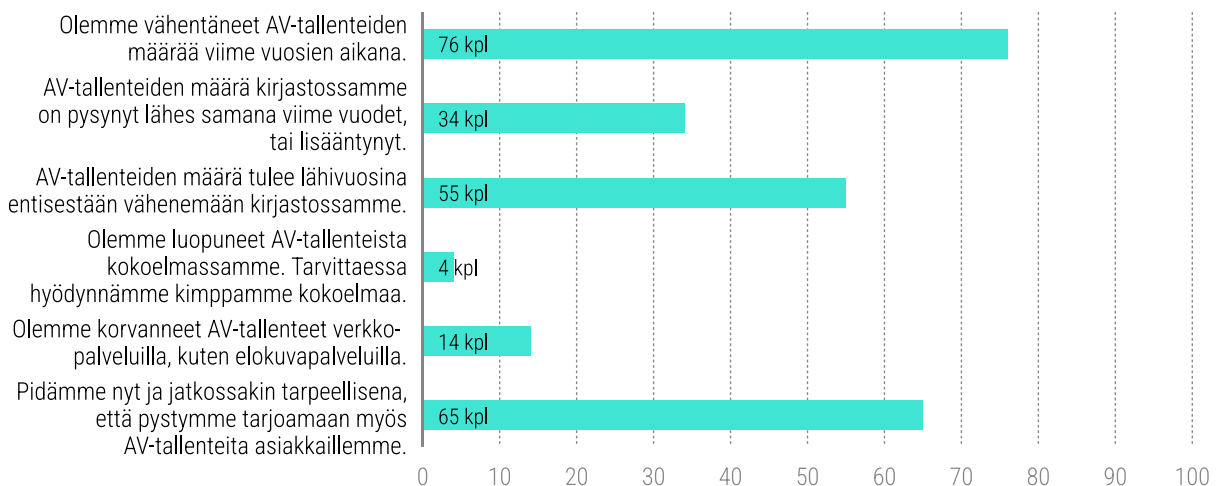
17. Lehtiaineisto*

18. Musiikkitalenteet*

19. AV-tallenteet, (esim. elokuvat, pelit ja kielikurssit)*

20. Voitte täydentää tähän halutessanne lehtiin, musiikkitalenteisiin ja AV-aineistoihin liittyviä seikkoja.

Vastaajakirjastoista 76 % on vähentänyt painettujen aikakauslehtien, ja 65 % painettujen sanomalehtien määrää kokoelmissaan. Painettujen sanoma- ja aikakauslehtien määrän vähenemisen syyksi mainittiin sekä hintojen nousu, että lehtien toimitusvaikeudet. E-lehtipalvelut ovat korvanneet painetut sanomalehdet erityisesti niillä alueilla, joilla on lopetettu sanomalehtien varhaisjakelu. Aikakauslehtikokoelman supistumisen taustalla olivat paitsi kohonneet kustannukset, myös lehtien lakkautukset. Toisaalta lähes kaikki vastaajakirjastot pitivät tärkeänä sitä, että kokoelmassa on tarjolla myös painettuja sanoma- ja aikakauslehtiä.

Musiikkitalennekokoelman pienemisen syyksi mainittiin ennen kaikkea aineiston vähäiset lainausmäärät. Kirjastoista hieman yli 60 %:a arvioi, että musiikkitalenteiden määrä tulee edelleen vähenemään, ja osa kirjastoista suunnitteli luopuvansa kokonaan musiikkitalenteista. Silti lähes puolet vastaajakirjastoista piti tärkeänä sitä, että musiikkitalenteita on jatkossakin saatavilla myös kirjastojen kokoelmissa.

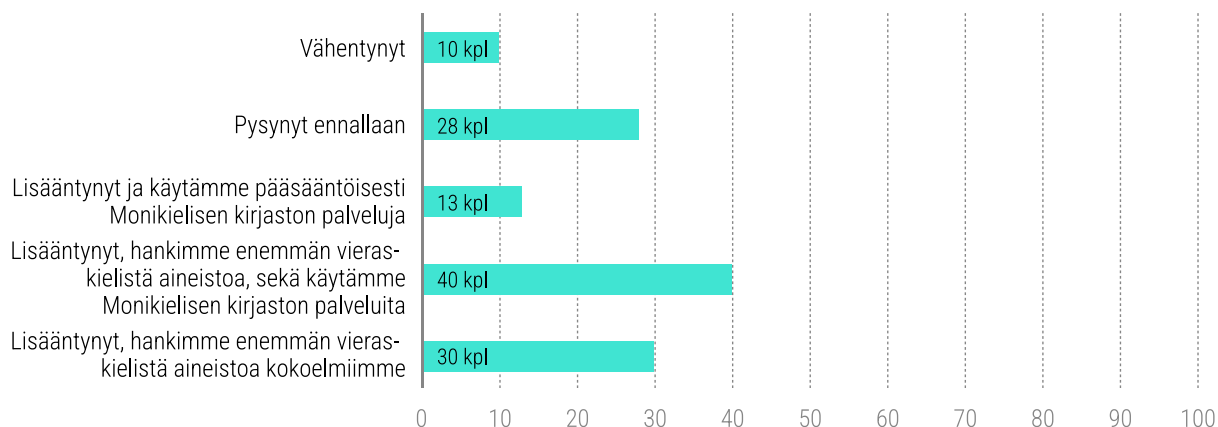
AV-tallenteiden määrää kokoelmissaan oli vähentänyt 62 %:a kirjastoista. Kokoelman supistumisen syynä nähtiin lainauksen vähenemisen lisäksi aineiston saatavuusongelmat. Kirjastoista 45 % arvioi, että av-tallenteiden määrä tulee vähenemään edelleen lähivuosina. Toisaalta kommentoitiin myös, että e-palvelut eivät korvaa fyysisiä tallenteita esimerkiksi elokuvien osalta, ja elokuvatalenteilla on edelleen paikkansa osana monipuolista kokoelmaa. Konsolipelien hankinnan todettiin olevan kasvussa.

"Pidämme musiikki- ja av-tallenteita ainakin toistaiseksi tärkeänä osana kokoelmaa, mutta niiden tulevaisuus riippuu sekä tarjonnasta että asiakkaiden lainakäyttäytymisestä. Lehtiaineistojen osalta ongelmaksi on muodostunut myös postin kulku ja jakeluongelmat, koska monet sanomalehdet tulevat useita päiviä myöhässä. Silloin on järkevämpää satsata e-lehteen kuin ostaa printtilehteä."

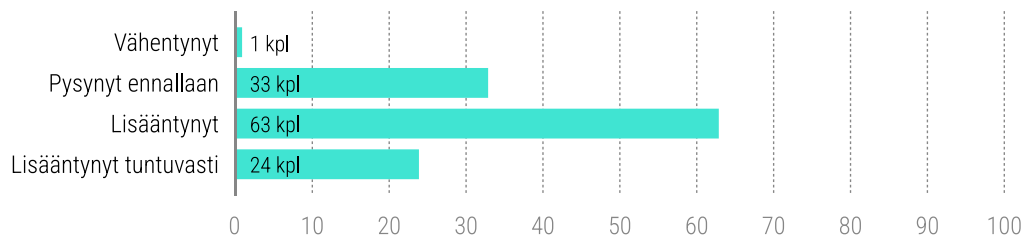
"Lehtien hinnat nousseet niin paljon, että niitä on ollut pakko vähentää kokoelmasta, vaikka käyttöä olisi. Asiakkaat haluaisivat enemmän fyysisiä lehtivuosikertoja tilattavan kirjastoomme, sillä aktiivisesta markkinoinnista huolimatta he eivät juurikaan käytä esim. e-aikakauslehtiä, vaan haluaisivat lukea ne lehdet fyysisinä."

"Lehti- ja musiikkikokoelman karsimiseen vaikuttaa hinnan lisäksi myös aineiston saatavuuden muuttuminen. Painettuja aikakauslehtiä lakkautetaan, sanomalehtien ilmestymispäiviä vähennetään ja fyysisiä Cd-levyjä julkaistaan selkeästi vähemmän kuin aikaisemmin. Eli pelkästään raha ei vaikuta aineistojen vähentyneeseen tarjontaan."

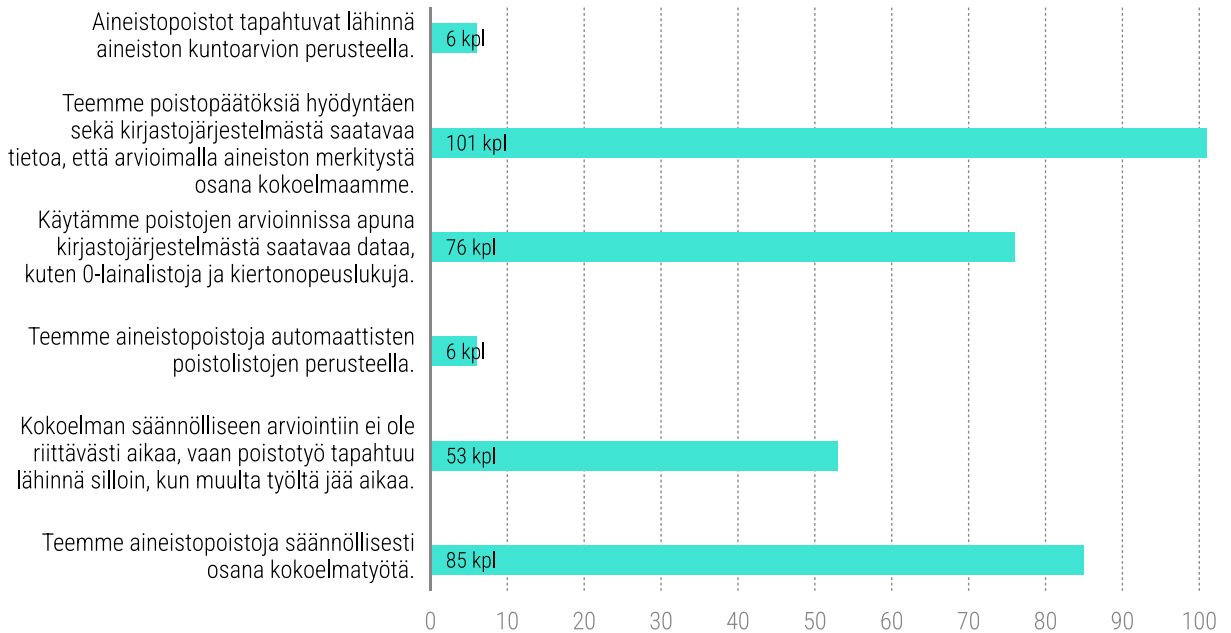
21. Vieraskielisen aineiston (muu kuin suomi tai ruotsi) tarve kirjastossamme on parin viime vuoden aikana*

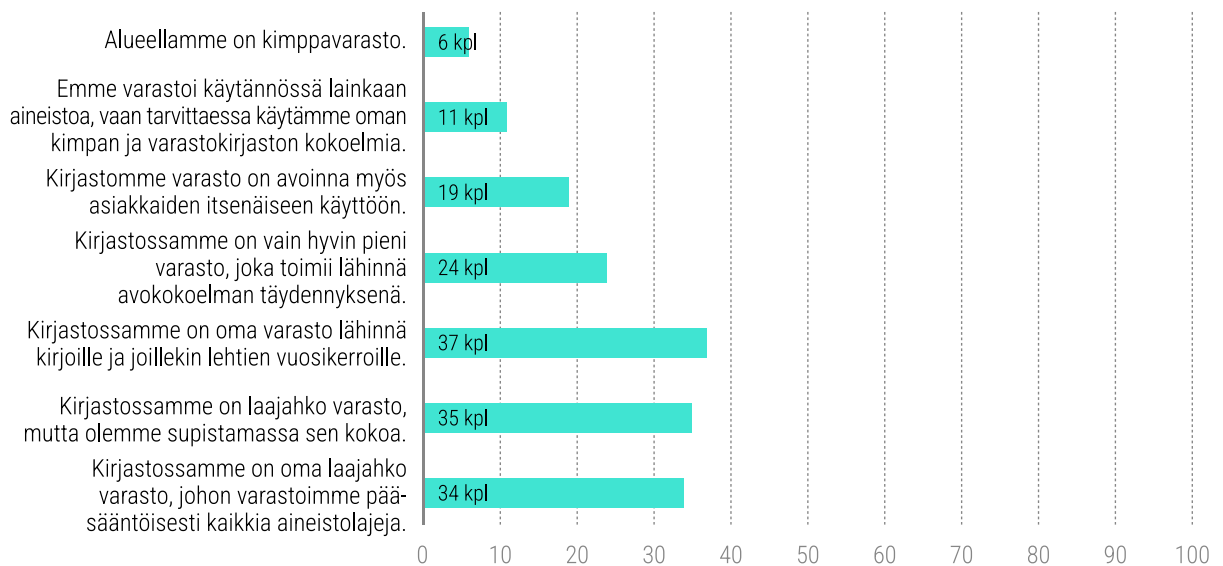
22. Selkokielen ja helppolukuisen aineiston tarve kirjastossamme*

23. Aineistopoistot, valitkaa kaikki sopivat vaihtoehdot*

24. Varastointi, valitkaa kaikki sopivat vaihtoehdot*

25. Mikäli kirjastossanne on oma varasto, niin arvioikaa sen nidemäärää.

Varastoaineiston nidemäärien mediaaniksi muodostui 7200 nidettä, keskiarvon ollessa 22 553 nidettä. Pienimillään varastomäärä oli alle sata nidettä ja suurimmillaan n. 220 000 nidettä.

26. Pohtikaa lopuksi kirjastoille tarjolla olevaa aineistoa (pl. e-aineisto) valintatyön näkökulmasta. Onko aineiston tarjonta mielestänne riittävän monipuolista ja kirjastojen tarpeisiin vastaavaa? Millaisia toiveita esittäisitte kustannuskentän ja aineiston tarjoajien suuntaan?*

Kirjastot esittävät useita toiveita liittyen aineistotarjontaan. Tarjolla olevan suomenkielisen tietokirjallisuuden valikoiman todettiin yksipuolistuneen, mikä näkyy erityisesti isommissa kirjastoissa vieraskielisen tietokirjallisuuden hankintaehdotusten kasvuna. Kaunokirjallisuuden osalta nähtiin kaupallisuuden vaikuttavan yhä enemmän Suomessa kustannettavaan kirjallisuuteen. Toisaalta pienten kustantamojen tarjonnan nähtiin laajentavan tarjolla olevan kirjallisuuden valikoimaa.

Pienemmät kirjastot olivat tyytyväisempiä aineistojen tarjontaan, sillä määrärahat itsessään jo asettavat rajoitteita hankintaan. Toisaalta pienet kirjastot erityisesti esittivät kritiikkiä siitä, että aineiston tarjoajien listoilla on paljon omakustanteita ja uusintapainoksia. Valintatyötä helpottaisi, jos näistä informoitaisiin selkeästi valintalistoilta. Muutama kirjasto nosti esille myös kirjojen fyysisen kestävyuden, jonka todettiin huonontuneen.

Alla on listattuna kirjastojen esittämiä aineistotoiveita. Useampi kirjasto toivoi erityisesti lisää selkokielistä kirjallisuutta, sekä isotekstisiä kirjoja, joita kysytään paljon. Suomennettua tietokirjallisuutta laajasti eri aiheista toivottiin lisää, sekä klassikkoteosten suomennoksia. Kaunokirjallisuuden osalta toiveet kohdistuivat laadukkaaseen käännöskirjallisuuteen, sekä erityisesti nuorille suunnattuun kirjallisuuteen.

Kirjastojen toiveissa:

- selkokirjat
- isotekstiset kirjat
- laadukas käännöskirjallisuus eri kielialueilta
- monipuolisesti tietokirjallisuutta suomen kielellä
- ajankohtainen tietokirjallisuus
- klassikkojen uusintapainokset, sekä uusintapainokset kysytystä kirjallisuudesta
- sotaromaanit
- Suomessa julkaistua tietokirjallisuutta ruotsin kielellä
- pohjoismaisilla kielillä julkaistu kirjallisuus
- harvinaiskielinen kirjallisuus
- kaksikielinen/monikielinen kirjallisuus
- lasten- ja nuortenkirjallisuus
- lasten laadukas tietokirjallisuus eri aiheista
- pojille suunnattu kirjallisuus
- nuorten sarjakuvaromaanit
- nuorten tietokirjallisuus
- nuorten helppolukuinen kirjallisuus (muu kuin selkokielinen)
- vieraskielinen selkokielinen kirjallisuus nuorille
- teemoitetut laadukkaat lasten kuvakirjat
- englanninkielinen nuorten ja lasten kirjallisuus
- manga-sarjakuvat
- av- ja musiikkitalenteet
- äänikirjatallenteet
- suomenkieliset nuotit

”Suurten kustantajien tietokirjavalikoima on yksipuolistunut, ilmestyy lähinnä elämäkertoja, true crime-, käsityökirjoja. Kustannuskenttä on muutoksessa, suurten kustantajien valikoimat yksipuolistuvat, pienemmät kustantajat julkaisevat vähänlevikkistä kiinnostavaa kirjallisuutta, esim. tietokirjallisuutta, runoja, esseitä ja aforismeja. Kirjasto saa vuosittain noin 3500 hankintaehdotusta asiakkailta, joten kirjaston tarjonta laajenee niiden myötä. Se kertoo ehkä myös siitä, että Suomessa ei ilmesty riittävän monipuolisesti erilaisia aineistoja, vaan ehdotetaan hankittavaksi paljon eri alojen vieraskielistä tietokirjallisuutta.”

”Huolestuttaa, miten tietokirjallisuuden käy tulevaisuudessa. Jo nyt tuntuu, että tarjonta on kaventunut niin, että jostakin aihealueesta julkaistaan paljon ja joistakin hyvin vähän tai ei ollenkaan.”

”Vieraskielisen materiaalin saatavuudessa on myös aukkoja, joskin myös aineistomäärärahat vaikuttavat harvinaisempien kielten hankintaan. Erityismainintana muut pohjoismaiset kielet, joita ei lainata monikielisestä kirjastosta mutta joiden hankinta ei ole kokonaisuuden kannalta järkevää pienehköön kirjastoon. Yksittäisistä esimerkeistä voisi nostaa esiin myös manga-sarjakuvat sekä englanninkieliset nuortenkirjat – asiakastoiveisiin ei yleensä pystytä vastaamaan Kirjavälityksen tai Kirjastopalvelun aineistoilla, vaan näitä joudutaan hankkimaan esimerkiksi Adlibrikseltä. Myös lautapelejä löytyy käyttämästämme hankintaportaalista hyvin vähän, vaikka niitä lienee nykyään hyvinkin monessa kirjastossa osana kokoelmia. Hankintaportaalien hakutoiminnot sekä muutenkin käytettävyys voisi olla selvästi parempia.”

”Lainausoikeudellisten elokuvien tarjonta on niin heikkoa, että elokuvien monipuolista ja laadukasta peruskokoelmaa ei ole mahdollista rakentaa ja ylläpitää.”

”Kustannettu aineisto on selvästi yksipuolistunut viimeisen 10 vuoden aikana. Tämä nähtävissä etenkin aikuisten kaunokirjallisuuden puolella. Laadukasta käännöskirjallisuutta ilmestyy vähän. Dekkareita ja romantiikkaa puolestaan tulee tulvimalla. Ja toki sitä myös lainataan. Sen sijaan lasten kuvakirjatarjonta on todella hyvää, mikä on hieno asia. Lapsille (3–12 v.) suunnattujen tietokirjojen kysyntä on paljon suurempaa kuin tarjonta. Hankittavia nimikkeitä vain on vähän tarjolla ja joukossa on paljon halvalla tehtyä aineistoa. Tämä sama tilanne on ollut jo useita vuosia. Laadukasta lapsille suunnattua tietokirjallisuutta toivoisimme kustantajilta paljon nykyistä enemmän.”

”Lapsille julkaistaan liikaa heppoisia, typerästi riimiteltyjä käännöskirjoja. Kirjastoissa tarvittaisiin enemmän lastenkirjoja, joissa on joku järkevä teema hyvällä tavalla käsiteltynä. Tällaisia kirjoja kysytään paljon päiväkoteihin. Tarvitsisimme enemmän kirjoja erilaisista juhlista (muistakin kuin joulusta), vuodenaajoista ja erilaisista lasten opettelemista taidoista noin esimerkiksi. Tunnetaitokirjoja on viime aikoina kustannettu hyvin, ja niitä myös kysytään ja lainataan.”

Kokoelmatyön muutos ja kokoelmanhoidollinen osaaminen

Tässä kappaleessa käsitellään kirjastojen kokoelmatyötä, kuten työn muutosta ja tarvittavia resursseja, kokoelmatyötä tukevia järjestelmiä, sekä kokoelmatyön osaamistarpeita.

27. Millä tavoin kokoelmatyö on muuttunut, tai kehittynyt viimeisen viiden vuoden ajanjaksolla? Onko kokoelmatyö mielestänne kehittynyt mielekkäämpään suuntaan, ja onko siihen käytettävissä riittävästi resursseja?*

Mielipiteet kokoelmatyöstä ja siihen käytössä olevista resursseista vaihtelivat. Osa vastaajista totesi, että työ on pysynyt samankaltaisena ja suuria muutoksia ei ole ollut. Osa taas oli sitä mieltä, että työ on muuttunut viime

vuosien aikana mielekkäämpään suuntaan, kun käytössä on enemmän tietoa kokoelmatyön tueksi. Data-analyyseihin todettiin avaavan mielenkiintoisia ja ennalta arvaamattomia näkökulmia kokoelmiin, esim. varasto-aineiston kysyntään ja käyttöön.

Toisaalta vastauksista ilmeni, että aikaa kokoelmatyölle on yhä vähemmän, sillä kirjaston tehtäväkenttä on laajentunut ja työvoima vähentynyt. Samalla kokoelmatyö, kuten aineiston valinta, vie enemmän aikaa aineiston tarjonnan ja kysynnän moninaistuesssa. Aikaa ja resursseja ei ole vastaajien mukaan esimerkiksi kokoelmatyön ja sen välineiden kehittämiseen.

Pienemmät kirjastot totesivat kimpPAYhteistyön helpottaneen sekä valintaa, että poistotyötä. Suuremmat kirjastot taas näkivät keskitetyn valinnan säästävän resursseja. Toisaalta todettiin, että kellutus, kokoelman tasapainotus ja logistiikka, tuovat lisävaatimuksia kokoelmatyölle.

"Kokoelmatyöhön käytettävät resurssit ovat itsessään riittävät, mutta lainauslukujen pitkälinen laskusuuntainen kehitys ja lainauksen sekä varausjonojen voimakas keskittyminen muutamille tietyille nimekkeille herättää huolta ja kysymyksiä laajan ja syvän kokoelman ylläpidon mielekkyydestä. Miksi tilata vuodesta toiseen vähälevikkisiä teoksia, joita joudutaan poistamaan lainaamattomina jo muutaman vuoden jälkeen, kun hyllytila käy ahtaaksi? Kannattaako aineistomäärärahaa suunnata pois harvoin lainatusta aineistosta hetkellisesti kirjastoissa trendaavien hittien lisäkappaleisiin, jotta varausjonot saataisiin purkautumaan mahdollisimman nopeasti, kuinka kauan luku-aika- ja suoratoistopalveluihin tottunut asiakaskunta jaksaa jonottaa kirjastovarauksiaan?"

"Resurssit eivät ole riittävät lisääntyvän monikulttuurisuuden ja englanninkielisen aineiston kiinnostuksen selkeässä nousussa."

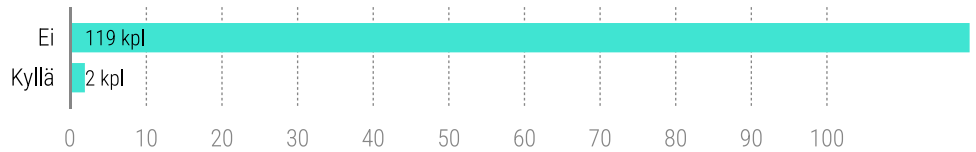
"Kirjaston henkilöresurssit ovat vähentyneet ja kokoelmatyö on retuperällä. Uutuushankintoja tehdään mukavasti, mutta varastointi ja poistot ovat jääneet kiireen jalkoihin."

"Utudet har ökat otroligt och ställer nu stora krav på inköparen p.g.a. mycket varierande kvalitet. Samtidigt ges böcker ut året runt. Arbetet har ökat och kräver allt mer resurser. Tyvärr är det avskrivning av samlingarna som leder av att inköpen blir mer resurskrävande, vilket inte är hållbart i längden."

"Toisaalta kokoelmien tasapainottamiseen kelluvassa kokoelmassa menee enemmän työpanosta. Automatisoitu tasapainotus ja kelluttaminen sekä helpot tilastotyökalut käytön seurantaan kirjastojärjestelmässä helpottaisivat työkuormitusta."

"Se tuntuu mielekkäältä, että kilpailutuksen myötä kimpPASSamme käyttöön tulleen Hankintaportaalin (joka kilpailuttaa kahta eri myyjää) avulla on saatu samalla kirjallisuus-määrärahalta hankittua enemmän aineistoa. Kolikon kääntöpuolena taas on ollut kyseisen palvelun tekniset ongelmat viime aikoina."

28. Käytättekö, tai onko teillä ollut käytössä jokin aineiston logistiikka-järjestelmä (esim. IMMS, CHQ tms.), tai muu kokoelmanhallintaan liittyvä älykäs järjestelmä, joka tukee tiedolla johtamista kokoelmatyössä?*

29. Mikäli vastasitte edelliseen kysymykseen myöntävästi, mitä hyötyä näistä järjestelmistä on ollut ja millaisia käyttökokemuksia teillä on järjestelmien käytöstä?

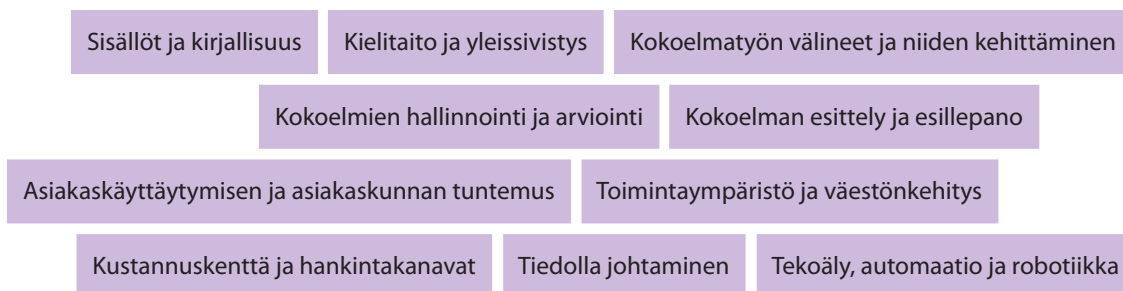
"Edistää kokoelmaresurssin tehokasta käyttöä. Perustamistyöt kestivät kauan ja toimintojen käyttöönotto oli hidasta. Kyse on uudenlaisesta kokoelmatyöstä, joka vaatii työskulttuurin muutosta. Järjestelmä demokratisoi kokoelman käyttöä, kokoelma on tehokkaammassa käytössä, pienemmälläkin kirjastolla on mahdollisuus saada yhtä laaja kokoelma käyttöön kirjastotilaan. Erityisesti lasten- ja vieraskielisessä aineistossa demokratisointi näkyy. Samat aineistot eivät seiso yksittäisessä kirjastossa, vaan vaihtuvuus on isompaa."

"Kelluvan kokoelman oppivaan algoritmiikkaan perustuva hallintajärjestelmä Kellutin on kehitteillä ja otetaan käyttöön kesäkuun aikana. Odotamme kiinnostuneina sen vaikutuksia kelluvan kokoelman tasapainotustyöhön."

30. Millaista kokoelmiin liittyvää osaamista mielestänne kirjastoissa tarvitaan, ja millä keinoin sitä voitaisiin tukea?*

Vastauksissa painottuivat sisältöjen, erityisesti kirjallisuuden tuntemus, asiakaskunnan ja toimintaympäristön tuntemus, hyvä yleissivistys, sekä kokoelmatyön menetelmien ja käytössä olevien järjestelmien osaaminen. Tiedolla johtamisen merkitys nostettiin myös esille vastauksissa. Tulevaisuuden osalta todettiin, että tekoälyn ja robotiikan hyödyntäminen osana kokoelmatyötä tulee todennäköisesti yhä tärkeämmäksi osaamisen alueeksi.

KOKOELMIIN LIITTYVÄÄ OSAAMISTA TARVITAAN SEURAAVISTA AIHEALUEISTA:

Osaamisen kehittämisen keinoina mainittiin kokoelmakoulutukset, vertaisoppinen, kimpan sisäinen yhteistyö, käytännön työssä oppiminen, mentorointi, tutorointi, oma aktiivisuus ja kiinnostus ajankohtaisiin tapahtumiin ja ilmiöihin. Lisäksi toivottiin enemmän keskustelua kokoelmista kirjastoalalla, sekä kirjastovierailuja. Vastauksissa todettiin myös, että kirjastoissa tarvitaan eri alojen osaajia, jolloin sisällöntuntemusta eri aihealueista on käytössä laajemmin.

”Vaikka kokoelmatyön tuntemus ja nimenomaan tuntuma oman kirjaston kokoelman hoitoon kehittyvä vahvasti arkipäivän työssä, kaikkien kokoelmatyötä tekevien olisi hyvä suorittaa esimerkiksi Libopin kokoelmakurssit. AKE-kirjastoilla on hyvä jatkossakin olla tarjontaa kokoelmatyön teemoista. Esimerkiksi AVIen hankeavustusten painopisteiden suuntaamisessa voisi taas joskus nostaa esille tätä kirjaston peruskauraksi miellettyä, mutta äärimmäisen tärkeää osa-aluetta, sillä hankkeilla voitaisiin resursoida kokoelmien kehittämistä paremmin, kuin mihin arkityössä koskaan tulee olemaan aikaa.”

”Tarvitaan kirjallisuuden tuntemusta, työntekijöitä, jotka lukevat paljon ja erilaista kirjallisuutta. Tarvitaan vankkaa yleissivistystä. Tarvitaan myös tietojohdamisen osaamista, tilastojen tulkintaa ja kykyä ymmärtää muutoksia tilastotietojen takana. Tarvitaan tietoa kokoelmatyökaluista. Pienemmällä kirjastolla ei ole mahdollisuutta itse kehittää näitä.”

”Kokonaisuuksien hallintaa. Poistotyötä tehdään usein melko mekaanisesti keskittyen joko lainalukuihin tai kuntoon, ei kokoelman kokonaisuuden arviointiin tai aineiston sisällön ajankohtaisuuteen.”

”Aina tarvitaan lisää osaamista, mutta koulutuksiin käytettyä aikaa pitää myös suhteuttaa käytettäviin resursseihin. Kokoelmatyö riippuu paljon työntekijän omasta mielenkiinnosta, perehtyneisyydestä ja kokemuksesta. Vertaistukityyppinen koulutus, jossa kerrotaan kirjastojen käytännöistä ja jaetaan hyviä vinkkejä, on arvokasta. Käytännön tuki ja ohjeistus tilastojen kehittämässä olisi myös hyvin tarpeellista.”

”Tarvitaan yleissivistystä, ajan ilmiöiden seuraamista ja niihin reagoimista, kustannuskentän tuntemusta, paikallisen ja kansallisen kirjastoverkon hahmottamista. Sen ymmärtämistä, että kaupunginkirjastolla on yksi yhteinen kokoelma, jonka niteet sijaitsevat eri toimipisteissä ja sen hahmottaminen, millainen on riittävä nidemäärä. Myös sen ymmärtäminen, että kimpalla on yhteiskäyttöinen kokoelma, josta ja jonka kehittämisestä eri osapuolet ovat omalta osaltaan vastuussa. Kokoelmalinjausten tuntemus ja niiden soveltaminen käytännön kokoelmatyössä. Omien kokoelmaan liittyvien valintojen (valinta, poistot) merkitys, taustat ja perustelu: harkinta sen osalta missä menevät kokoelman rajat suhteessa sananvapauteen ja sensuuriin.”

Asiakkaiden tarpeet ja asiakaskäyttäytyminen

Seuraavissa kysymyksissä tarkastellaan asiakastarpeita ja asiakaskäyttäytymistä. Kokonaisuutta kartoitetaan asiakaspalautteiden, asiakastoiveiden, sekä asiakkaiden kirjastokäyttäytymistä koskevin kysymyksiin. Kirjastotilasta, sekä aineistojen markkinoinnista ja viestinnästä on omat kysymyksensä.

31. Arvioikaa kokoelmiin liittyviä asiakaspalautteita muutaman viime vuoden ajalta. Valitkaa ne vaihtoehdot, jotka mielestänne kuvaavat parhaiten asiakaspalautteita.*

32. Kartoitatteko asiakkaiden toiveita kokoelmiinne liittyen ja millä tavoin? Voitte myös halutessanne kommentoida, tai täydentää edellistä vastaustanne tähän kohtaan.

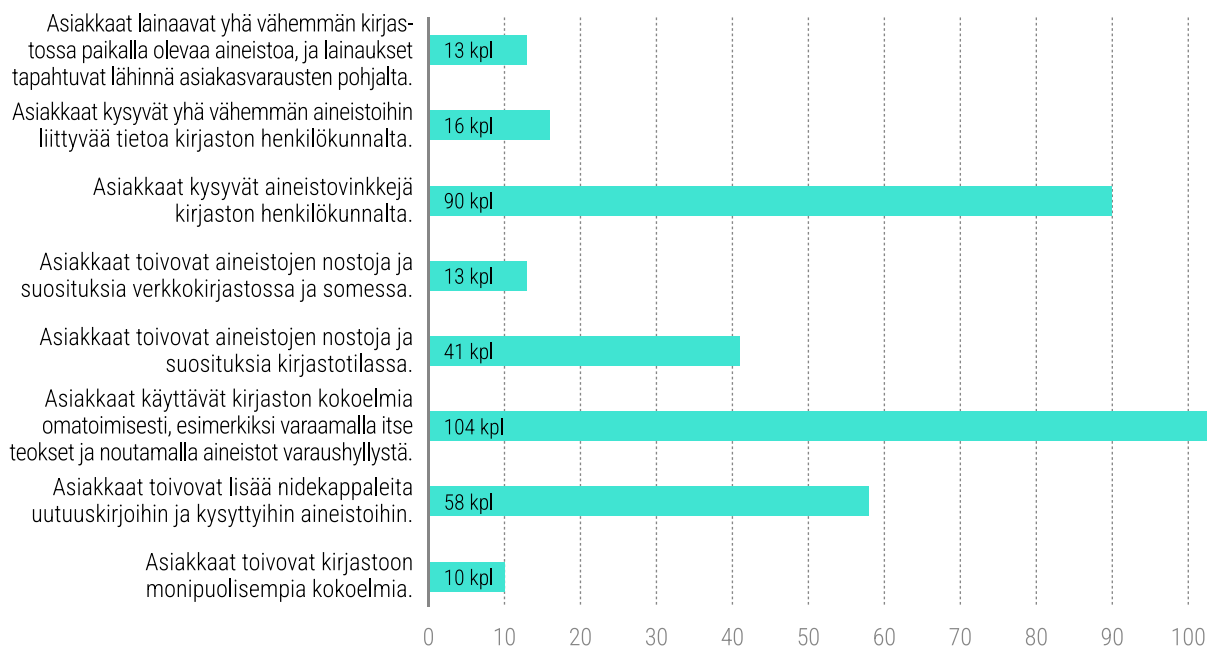
Asiakkaiden kokoelmatoiveita kartoitettiin ennen kaikkea hankintaehdotusten ja asiakaspalautteiden muodossa. Suullinen palaute asiakaspalvelun yhteydessä mainittiin tärkeäksi palautekanavaksi. Asiakastoiveiden kartoitusmenetelminä mainittiin myös vuosittaiset kokoelmakyselyt, kuten lehtiaineistokyselyt, sekä kimppatasoiset asiakaskyselyt. Osa kirjastoista kerää kokoelmiin liittyvää palautetta säännöllisesti kirjastotilassa olevilla kyselyillä.

"Teemme kimppatasoisen asiakaskyselyn joka toinen vuosi ja siinä kartoitamme myös kokoelmiin liittyviä asioita. Tarkoitus on kokoelmaohjelman päivitykseen liittyen koota asiakasraati tms. keskustelemaan kokoelmista."

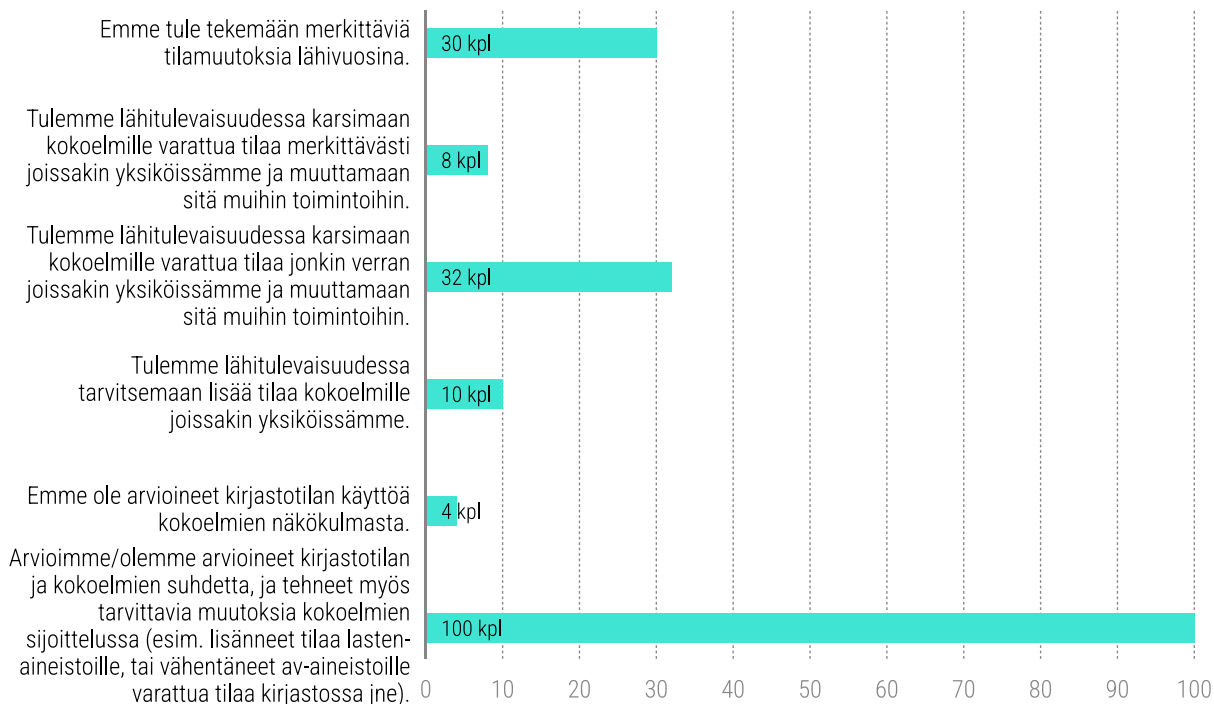
"Kokeilimme tänä vuonna ensimmäistä kertaa asiakasiltoja, joissa asiakkaat pääsevät tutustumaan uutuusluetteloihin ja tekemään niihin toiveita. Jatkossa yritämme järjestää tällaisen tapahtuman kahdesti vuodessa."

"Kyllä kartoitamme. Asiakkaat saavat selata valintalistoja ja merkata haluamansa aineisto. Asiakkaiden merkityt teokset hankitaan aina."

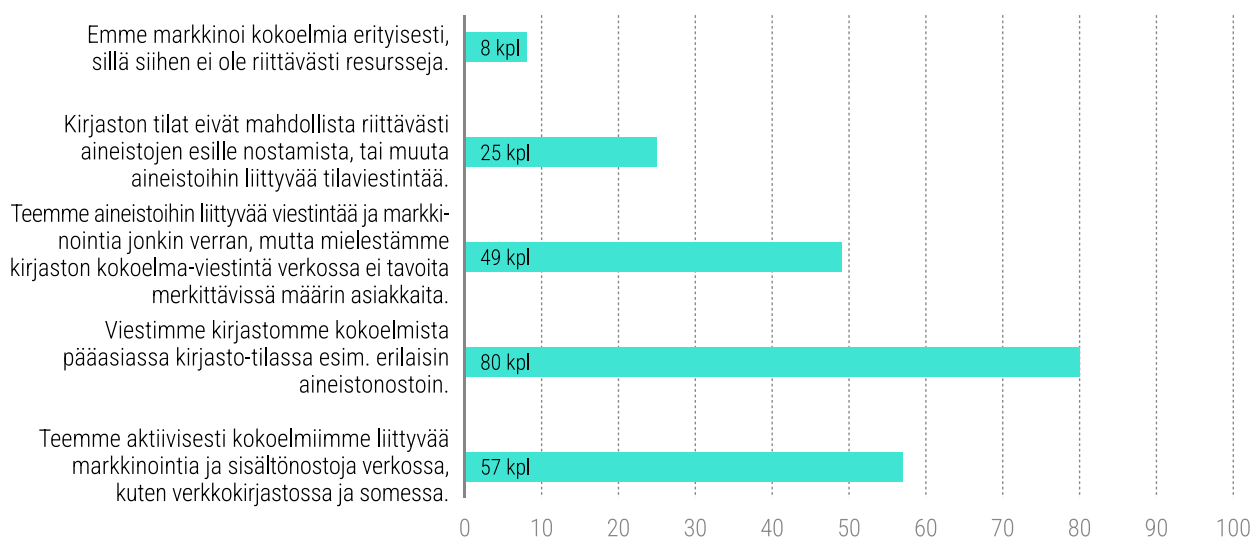
33. Valitkaa seuraavista vaihtoehdoista kolme sopivinta, kun mietitte asiakkaiden suhdetta kirjaston kokoelmiin ja asiakkaiden kirjastokäyttämistä*

34. Kokoelmat kirjastotilassa, valitkaa sopivat vaihtoehdot*

35. Viestintä ja markkinointi, valitkaa sopivat vaihtoehdot*

36. Voitte täydentää tähän kirjastotilaan, sekä viestintään ja markkinointiin liittyviä seikkoja.

Vastausten perusteella kokoelmaviestintä keskittyy kirjastoissa erityisesti kirjastotilaan. Aineiston markkinointia verkossa kyllä tehdään, mutta moni kirjasto pohtii sitä, saavuttaako se riittävästi asiakkaita. Lisäksi tekijänoikeudelliset rajoitukset aiheuttivat huolta. Monille oli epäselvää, mitä verkossa voi, ja saa tehdä.

Tilaviestinnän merkitystä korostettiin myös siksi, että asiakkaiden omatoiminen kirjastonkäyttö edellyttää hyvää aineiston esillepanoa. Tilaviestinnän ongelmaksi puolestaan mainittiin kirjastotilojen rajoitukset. Tilaa oli liian vähän, tai aineiston esille nostamiseen sopivia kalusteratkaisuja ei ollut käytettävissä.

"Olemme tarkastelleet asiakkaiden lainauskäyttäytymistä ja kulkureittejä, jolloin olemme pystyneet kohdentamaan aineistojen esittelypisteitä paremmille paikoille."

"Olemme mm. systemaattisesti jättäneet jokaiseen hyllyyn yhden hyllytason pelkästään esillepanoa varten. Lisäksi laitamme aineistoa esille pöydille ja pienille hyllyille eri puolille kirjastoa. Asiakkaat kiittävät esillepanoa."

"Neuvolan aulaan olemme pitäneet vuosia vaihtuvia kirjanäyttelyjä eri aiheista."

"Asiakkaiden tavoittaminen on haasteellista, epävarmaa on se, minkä verran aineistonostot tavoittavat asiakkaita eri kanavien kautta. Kokoelmatilan vähentäminen aiheuttaa väistämättä lisää logistiikkaa, koska aineistoa joudutaan lähettämään tilanpuutteen vuoksi muihin yksiköihin tai aineistohotelleihin. Erityisesti pienissä kirjastoissa kokoelmia on vaikea pitää kiinnostavina ja mahdollistaa "aikomattomat löydöt". Tämä kiihdyttää "click and pick" -ilmiötä entisestään, itseä kiinnostavat aineistot saadaan etupäässä varausten kautta. Jos toimipisteen aikuisten aineiston lainoista yli 50 % toteutuu varausten kautta, millaisia kokoelmia ylipäänsä on järkevää ylläpitää? Korostuuko tilassa lastenaineistojen osuus (mikä tietysti on myös tärkeää)? Mihin vapautuvaa tilaa käytetään? Rakennetaanko uudet tilat lähtökohtaisesti jo hyvin suppeille kokoelmille? Vaikka avokokoelmat ovat suppeat, pitää varmistaa, että henkilökunta tuntee kokoelmia laajemminkin. Kokoelmat kuitenkin muodostavat perustan kaikelle muulle kirjastossa tehtävälle työlle (tapahtumat, lukutaitojen ylläpito, demokratiatyö, hakeutuvat palvelut...)"

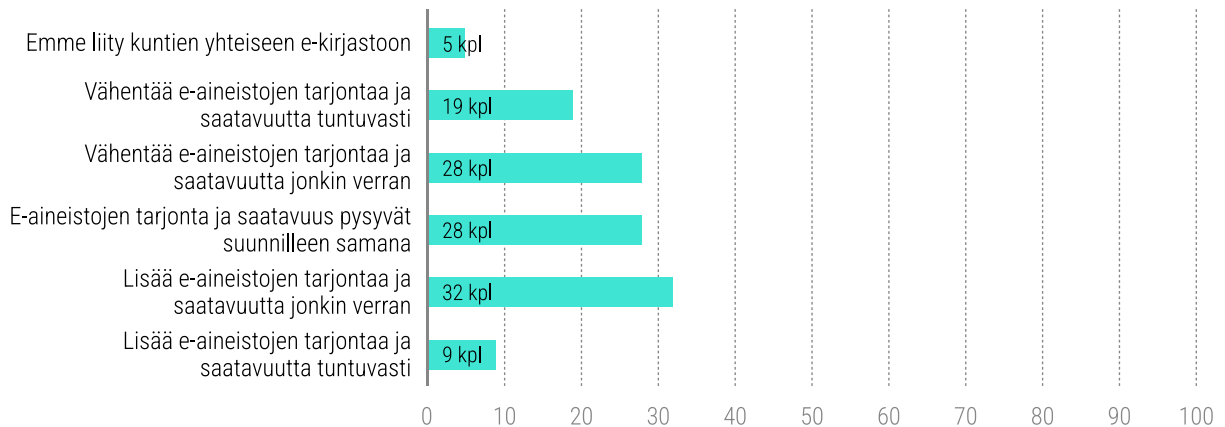
"Kopioston uudistus koskien kirjojen kansikuvien käyttöä on tehnyt kokoelmien sisältönostoista hankalampaa. Tähän tarvitsisi vieläkin lisää selkeytystä – mitä saa tehdä, ja mitä ei, jos lupia ei ole?"

"Viestintää ja markkinointia olisi hyvä tehdä mahdollisimman paljon, mutta vaikeus on tavoittaa asiakasyleisöä, sillä harva seuraa kirjaston somea. Tähän ongelmaan pitäisi keksiä jokin ratkaisu, mutta resurssit eivät siihen riitä."

Kimppayhteistyö ja yhteiskäyttöiset kokoelmat

Kyselyn viimeisessä osiossa tarkastellaan kirjastojen kokoelmayhteistyötä. Kysymykset kartoittavat valtakunnallisen e-kirjaston roolia, sekä kimppayhteistyötä. Lopuksi vastaajakirjastot pohtivat, millaisena ne näkevät kirjastojen kokoelmien tulevaisuuden.

37. Miten arvioitte kuntien yhteisen e-kirjaston roolia osana kokoelmaanne nykyiseen tilanteeseen verrattuna.*

38. Voitte tarkentaa tähän vastaustanne kuntien yhteiseen e-kirjastoon liittyen. Millaisia mahdollisuuksia, toiveita, tai huolenaiheita näette muutokseen liittyen.

Kyselyn vastausajankohtana valtakunnallinen e-kirjasto oli juuri avautunut asiakkaille, joten vastaajat arvioivat tilannetta aivan e-kirjaston alkuvaiheessa. Vastauksissa nousi esille ennen kaikkea huoli aineiston saatavuudesta, eli kokoelman laajuudesta, sekä riittävästä lisenssien määrästä. Lisäksi kunnille tulevat kustannukset, sekä mahdollinen kustannusten nousu pohdituttivat monia. Ruotsinkielisen aineiston tarjonta huoletti erityisesti niitä kirjastoja, joiden asiakaskunnasta merkittävä osa on ruotsinkielisiä.

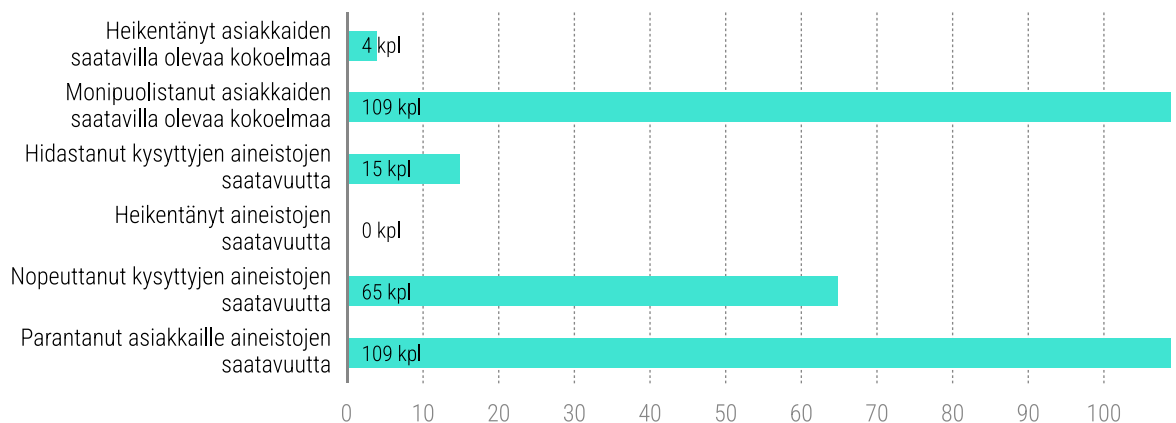
Positiivista palautetta e-kirjasto sai lehtitarjonnastaan. Moni kirjasto totesi e-lehtivalikoimansa laajentuneet valtakunnallisen e-kirjaston myötä. E-lehtivalikoimaan tyytymättömiä olivat puolestaan ne kirjastot, joilla oli ollut aikaisemmin myös sanomalehtiä etäkäyttöisenä. E-kirjaston selainversiota kaipailli myös moni vastaajakirjasto. Huolenaiheista huolimatta vastauksissa todettiin, että valtakunnallinen e-kirjasto on konseptina hyvä, ja ongelma-kohtien toivotaan ratkeavan lähitulevaisuudessa. Kustannusten osalta tärkeänä pidettiin sitä, että ne pysyvät jatkossa kohtuullisella tasolla.

"Tällä hetkellä e-kirjaston äänikirja ja e-kirjakokoelma on merkittävästi huonompi kuin oma Ellibs-kokoelmamme. (Ellibs jatkuu näillä näkymin vuoden loppuun, mutta hankinta on lopetettu). Digilehtien tarjonta on e-kirjastossa selkeästi parempi kuin mihin itse pystyimme. Uskomme kuitenkin e-kirjastoon ja toivomme tilanteen parantuvan jatkossa. Erityisesti toivomme isojen kustantajien mukaantuloa."

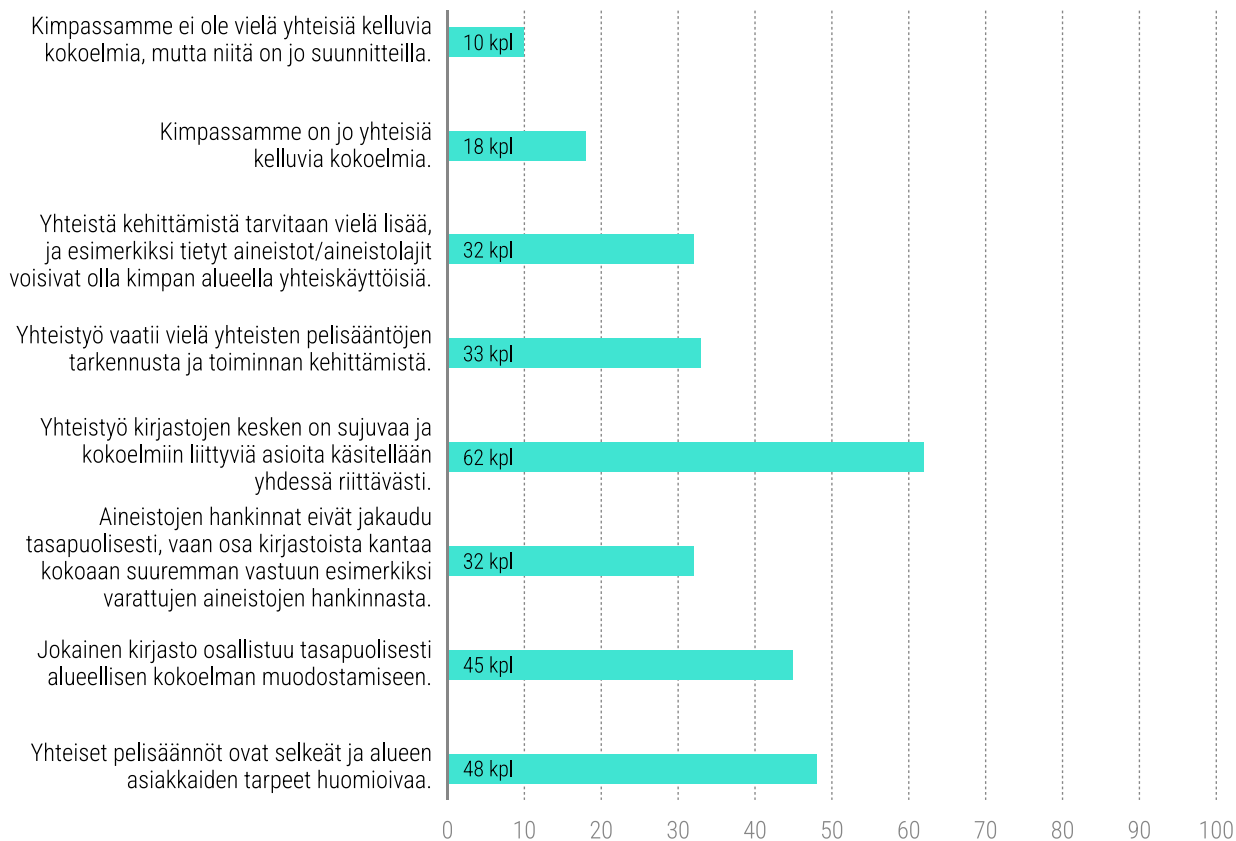
"Hieno tarkoitus, toivottavasti myös tarjonta on hyvää ja isot kustantamot lähtevät mukaan. Määrärahoja e-kirjasto tulee viemään meiltä enemmän vaikka aluksi puhuttiin ettei niin käy. Se on pois fyysisestä kokoelmasta."

"E-biblioteket innehåller alldeles för få titlar på svenska och övriga språk. Av 25 000 titlar skulle enbart 7 % vara på svenska, totalt 1750 titlar och 8 % på övriga språk. En klar försämring i jämförelse med nuvarande ebibliotekstjänst Biblio där 73 000 titlar finns på svenska, drygt 16 000 på finska och 22 000 på övriga språk."

39. Kimppa/alueellinen yhteistyö alueellamme on, valitkaa sopivat vaihtoehdot:*

40. Arvioikaa kimppa/alueellista yhteistyötä alueellanne kokoelmien näkökulmasta valitsemalla kaikki paikkaansa pitävät vaihtoehdot.*

41. Voitte tarkentaa tähän edellistä vastaustanne ja ajatuksianne kimppayhteistyöstä. Jos kimpassanne on kelluvia kokoelmia, tai niitä on suunnitteilla, mitä aineistoja kellutetaan, tai aiotaan kelluttaa?

Kimppayhteistyön todettiin monipuolistaneen asiakkaiden saatavilla olevaa kokoelmaa, sekä parantaneen aineistojen saatavuutta. Yhteistyön kirjastojen kesken todettiin myös pääsääntöisesti olevan sujuvaa. Hieman yli puolet vastaajakirjastoista oli sitä mieltä, että kirjastot osallistuvat tasapuolisesti alueellisen kokoelman muodostamiseen. Kommentteissa todettiin, että täyttää tasapuolisuutta on vaikea toteuttaa käytännössä, sillä asukaskohtainen hankintaraha vaihtelee suuresti kunnittain. Yleisesti hyötyjen todettiin olevan haittoja suurempia.

Kimpan sisäisesti aineistoa kellutti vain muutama kimppa. Yleisimmin kelluivat musiikki- ja dvd-tallenteet. Kyselyn perusteella laajempia kimppakellutuksia ei ollut suunnitteilla ja osa kirjastoista totesi, että haluaa säilyttää tietyn määrän autonomiaa jatkossakin. Kimppakohtaisissa kellutuksissa pohdintaa herätti myös mahdollinen ympäristökuorma kuljetuksineen.

"Toki pienessä kunnankirjastossa välillä harmittaa, kun käytännössä kaikki uusi aikuisten kaunokirjallisuus lähtee ensin varauksina muualle. Toisaalta taas meidän asiakkaamme saavat ilmaisten seutuvarausten kautta paljon sellaista aineistoa käyttöön, jota emme pystyisi hankkimaan (esimerkiksi eri alojen opiskelukirjoja), paljon konsolipelejä jne."

"Mielestäni yhteistyö on sopivaa. Aina voisi olla enemmän mutta haluamme säilyttää kirjastossamme myös tietyn autonomian."

”Kaikki yksiköt eivät noudata sovittuja sääntöjä. Kelluttaminen kimpassa ei tunnu hyvältä, jos kirjasto hankkii oman kunnan tarpeita varten aineistoa, jota muut eivät katso tarpeelliseksi hankkia ja joka kuitenkin kulkeutuu muualle (esimerkkinä oppikirjat). Ei ole reilua rahan käyttöä. Kaikkien pitäisi omalta osaltaan osallistua asiakkaiden tarvitseman aineiston hankintaan.”

”Meillä ei ole kokemusta kelluttamisesta, eikä sellaista ole tulossa kimpnan tasolla. Kimpnan tasolla sen sijaan vieraskielisiä aineistoja tulisi nostaa ja mainostaa yhteisesti. Vaikka monella on pienet vieraskokoelmat, niin yhdessä ne voivat olla jo kohtalaisen kokoiset, mutta huonosti tunnetut. Olisi helpompaa varata aineistoa seutulainaan kuin Monikielisestä kirjastosta.”

42. Miten näette kirjastojen kokoelmien tulevaisuuden ja niiden merkityksen ja arvostuksen osana kirjastopalveluja? Millaisia huolenaiheita, tai toisaalta toiveita ja ideoita haluatte nostaa erityisesti esille kirjastojen kokoelmiin liittyen?*

Kokoelmat ovat tulevaisuudessakin kirjastotoiminnan ydin, todettiin vastauksissa yksiselitteisesti. Fyysisen kokoelman merkitys ei tule lähivuosina vastaajien mielestä vähenemään, vaikka digitaalisen aineiston määrän uskotaankin lisääntyvän. Asiakkaille kirjaston tärkein palvelu on edelleen sen tarjoama kokoelma. Moni ilmaisi huolensa siitä, miten kustannusten noustessa kokoelma pystytään pitämään riittävän monipuolisena ja kattavana. Julkisen talouden tilan pelättiin myös heijastuvan kokoelmiin. Määrärahojen riittävyys nousi esille monissa vastauksissa.

E-aineistojen osalta huolenaiheena nähtiin toisaalta kokoelman kattavuus, toisaalta kustannusten nousu. Huolta kannettiin myös laajemmin lukutaidosta ja lukemisen tulevaisuudesta. Kustannusalan tulevaisuus ja kirjallisuuden tarjonnan kapeutuminen nousi myös esille vastauksissa. Huolenaiheiden ohella nähtiin myös toivoa. Lukutaidosta ja lukemisesta puhutaan yhteiskunnassa yhä enemmän. Kirjastojen toimintaa lukemisen edistäjänä ja aineiston tarjoajana arvostetaan. Kirjastot ovat myös kehittäneet kokoelmatyön prosesseja, ja kokoelmatyön tueksi saadaan lisääntyvästi uutta tietopohjaa. Osa vastaajista toivoikin, että kokoelmat nostettaisiin myös kehittämistoimintaan mukaan laajemmin, esimerkiksi suuntaamalla hankeavustuksia kokoelmatyön kehittämiseen.

”Kvalitet vs. kvantitet är en ständigt aktuell problemställning. Ofta koncentrerar vi oss på antal lån och besökare som måttstock för hur väl vi uppfyller vårt uppdrag, men om vi låter det mättet påverka hur vi bygger upp samlingen missar vi en hel del annat som ett allmänt bibliotek har som uppdrag. Vi är också oroade över hur mycket anslagen påverkar bredden i vår samling, och hur vi ska kontra detta problem är ett ständigt återkommande ämne för diskussion.”

”Laajat, monipuoliset ja uudistuvat kokoelmat ovat kirjastotoiminnan kovaa ydintä, jonka merkitystä kannattaa pitää aktiivisesti esillä. Väheksymättä helposti saavutettavia e-aineistoja hyvänä täydennyksenä palveluihimme voisi ajatella kirjastojen ydintehtävällään vaalivan ja pitävän yllä pitkän tekstin ja kokonaisten teosten lukemiseen liittyvää rauhoittumisen, keskittymisen ja syventymisen kulttuuria. Painettu kirja ei riko hyvää flow-tilaa notifiikaatioilla – voisiko tämä olla tunkkaiseksikin mielletyn ”kirjavaraston” uudelleen löydetty vahvuus sekä tilana että mielikuvissa?”

”Kokoelmatyön nostaminen keskiöön avaa näköaloja uusine kehittämismahdollisuuksineen sekä paikallisesti, alueellisesti että valtakunnallisesti.”

”Kokoelmilla on merkittävä osa kirjastojen tulevaisuutta, vaikka ne jäävätkin tällä hetkellä varjoon kaikkien muiden tarpeiden taakse. Tapahtumat ja hyvinvointityö ovat teemoina nyt ajankohtaisia, eikä ehkä ymmärretä, että sitä hyvinvointityötä tehdään myös ajantasaisen kokoelman kautta.”

”Huolenaiheena on, että päättäjät eivät välttämättä ymmärrä fyysisten kokoelmien ja niitä varten tarvittavien tilojen tarpeellisuutta vaan kuvittelevat e-aineistojen korvaavan ne pikkuhiljaa.”

”Kokonaisuutena ajatellen varastointia voisi keskittää. Varastokirjastolle pitäisi taata kunnan tilat ja resurssit, jotta se voisi toimia vieläkin laajemmin kirjastojen yhteisenä varastona. Pienten kirjastojen kokoelmat tulevat tulevaisuudessa olemaan nykyistä pienempiä ja varastot olemattomia. Isommat kirjastot pystyvät kenties kimpan tasollakin pitämään jonkinlaista varastoa. Varastoinnin tarve vaihtelee paikallisesti ja varmasti pienemmilläkin kirjastoilla on omaa erikoisaineistoa, jota halutaan säilyttää. Vanhoilla kirjoilla ei kuitenkaan houkutella uusia asiakkaita, vaan kokoelman tulee olla tuore. Vaikka fyysinen kokoelma on tärkeä, sen tulee kuitenkin antaa tilaa myös tapahtumille ja muulle toiminnalle. Toisaalta kirjastossa tapahtuvan aktiviteetin tulisi aina linkittyä jotenkin olemassa olevaan kokoelmaan, joten kokoelma on kaiken perusta. Kokoelmaa tulisi arvostaa, sillä ilman sitä ei ole asiakkaita ja ilman heitä ei ole kirjastoa.”

Yhteenveto vastauksista

Kyselyyn vastasi yhteensä 121 kirjastoa ympäri Suomen. Vastauksista piirtyi hyvin yleiskuva kirjastojen kokoelmista ja kokoelmatyöstä. Erityisesti huomiota herätti se, kuinka erilaisissa tilanteissa ja erilaisin resurssein kirjastot toimivat. Suomessa on hyvin, tai vähintään kohtuullisin resurssein toimivia kirjastoja, jotka pystyvät vastaamaan asiakaskuntansa tarpeisiin tarjoamalla monipuolisesti aineistoja. Samalla meillä on kirjastoja, jotka joutuvat määrärahojen riittämättömyyden takia karsimaan merkittävästi hankintojaan. Määrärahojen supistuminen ja leikkaukset eivät kosketa pelkästään pieniä kirjastoja, vaan kyselytulosten perusteella myös suuremmat kirjastot joutuvat supistamaan aineistohankintojaan.

Valtakunnallisen e-kirjaston kehittämisen yhteydessä puhuttiin paljon kansalaisten tasa-arvoisuudesta aineiston saatavuuden suhteen. Fyysisen kokoelman osalta alalla ei ole käyty tällaista keskustelua, vaikka

esimerkiksi painettujen kirjojen lainaus on edelleen moninkertainen e-kirjoihin verrattuna.

Loppuyhteenvedossa tarkastellaan vielä tarkemmin kyselyn tuloksia kolmesta eri näkökulmasta. Näitä ovat uudistuva ja monipuolinen kokoelma, asiakaskäyttämisen, sekä kokoelmatyö. Lopuksi pohditaan vielä kirjaston kokoelmien tulevaisuutta

Uudistuva ja monipuolinen kokoelma

Laki yleisistä kirjastoista velvoittaa kirjastoja huolehtimaan siitä, että ne tarjoavat asiakkailleen uudistuvan ja monipuolisen kokoelman. Vastaajakirjastoista 83 % näki, että ne pystyvät kokoelmien osalta vastaamaan lain asettamiin tehtäviin erittäin hyvin, tai hyvin. Kirjastoista 16 % kuitenkin totesi, että ne pystyvät vastaamaan vain tyydyttävästi tai välttävästi lain

vaatimuksiin. Lähes kaksi kolmasosaa kirjastoista hankkisi enemmän aineistoa, jos se olisi aineistorahojen puitteissa mahdollista. Kirjastoaineistomäärärahoissa oli suurta vaihtelua kirjastoittain. Monissa kirjastoissa aineistorahan määrä oli pysynyt vuosien ajan samansuuruisena, osassa aineistomäärärahoja oli leikattu merkittävästi useana vuotena peräkkäin.

Kirjastojen toimintaympäristössä on viime vuosina tapahtunut monia kokoelmien kannalta merkittäviä muutoksia. Näistä erityisesti lukutaidon heikentymisellä ja väestön kielellisellä moninaistumisella on suoraa vaikutusta kokoelmiin. Lukutaidon eriytyessä kirjastoissa tarvitaan kirjallisuutta yhä monitasoisimmille lukijoille. Yli 72 % vastaajakirjastoista totesi, että selkokielisen ja helppolukuisen kirjallisuuden tarve on lisääntynyt, tai lisääntynyt tuntuvasti. Lukutaitotyö, jota kirjastoissa ansiokkaasti tehdään, vaatii onnistuakseen monipuolisen kokoelman, joka palvelee eritasoisia lukijoita.

Suomessa muun kuin suomea, tai ruotsia äidinkielenään puhuvan väestön määrä kasvaa, ja maahanmuutto tulee lähivuosina lisääntymään edelleen. Monikielinen kirjasto vastaa osaltaan näihin kielellisiin tarpeisiin, mutta vain harvinaiskielten osalta. Muiden kielialueiden kirjallisuuden hankinnasta vastaavat kirjastot itse. Kyselyssä nousikin esille vieraskielisen aineiston lisääntynyt tarve.

Kirjastot ovat tilanteessa, jossa niiden on vastattava myös kokoelmien osalta erilaistuviin tarpeisiin. Aineistomäärärahoissa tätä ei useinkaan ole huomioitu. Uusia lukijoita ei synny, jos tarjolla ei ole kiinnostavaa ja omaan lukemistasoon sopivaa kirjallisuutta. Monipuolinen kokoelma tukee myös demokratiaa, sillä se vastaa tiedontarpeisiin, laajentaa maailmankuvaa, inspiroi ja tuottaa iloa.

Monipuolinen ja uudistuva kokoelma vaatii resursien lisäksi kattavaa aineistojen tarjontaa. Kyselyssä nousivat esille ongelmat aineistojen saatavuudessa. Kirjastoaineistojen tarjoajia on vähän, ja joidenkin aineistojen kohdalla kilpailua alalla ei ole lainkaan. Kaikkea asiakkaiden toivomaa ja tarvitsemaa aineistoa ei ole ylipäättään saatavilla. Erityistä tarvetta on selkokielisestä ja helppolukuisesta kirjallisuudesta. Suomen kielellä julkaistun tietokirjallisuuden tarjonta koettiin myös osittain riittämättömäksi. Lasten ja erityisesti nuorten kirjallisuuden tarjonnan toivottiin monipuolisuuden ja lisääntyvän.

Asiakaskäyttämisen muutos

Digitalisaatiolla on ollut merkittävä vaikutus kirjastojen käyttöön. Aluehallintovirastojen julkaiseman selvityksen mukaan vuonna 2022 Manner-Suomen kunnista 76 prosentissa oli omatoimikirjastopalveluja (Aluehallintovirasto, 2023). Omatoimikirjast selvityksen mukaan lainaajien, kirjalainojen ja fyysisten käyntien määrät ovat kehittyneet 2010-luvulla suhteessa omatoimitunteihin. Pitkään laskusuunnassa olleet lainaustilastot lähtivät uudelleen nousuun kirjaston aukiolotuntien lisääntymisen myötä. Asiakkaiden omatoiminen kirjastonkäyttö näkyi myös tämän kyselyn vastauksissa. Vastaajakirjastoista 104 (kokonaisuudessaan 121) oli sitä mieltä, että parhaiten asiakaskäyttämistä luonnehtii väittämä *Asiakkaat käyttävät kirjaston kokoelmia omatoimisesti, esimerkiksi varamalla itse teokset ja noutamalla aineistot varaus-hyllystä.*

Samalla kaksi kolmasosaa vastaajakirjastoista arvioi, että asiakkaat toivovat kirjastohenkilökunnalta aineistovinkkejä. Kirjastotilan merkitys nousee erityisen tärkeäksi kokoelmien markkinoinnissa, sillä muuttunut asiakaskäyttämisen asettaa kirjastotilalle uudenlaisia vaatimuksia. Aineistovinkkien esille nostaminen nopean ”nouda ja varaa” asioinnin, sekä muun omatoimisen kirjastonkäytön yhteydessä, vaatii tilaa ja toimivia kalusteratkaisuja. Kirjastotilaan kohdistuu kuitenkin myös monia muita vaatimuksia. Työskentelytiloja kaidataan lisää, kirjastojen lisääntyvät palvelut ja tapahtumat vaativat myös tilaa. Neljäsosa kirjastoista arvioikin kyselyssä, että ne tulevat lähitulevaisuudessa karsimaan kokoelmille varattuja tiloja ja muuttamaan niitä muihin toimintoihin. Kirjastojen on pohdittava yhä tarkemmin sitä, miten monikäyttöisessä tilassa myös kokoelmat saavat riittävästi huomioita vastatakseen asiakkaiden kysyntään.

Kyselyn tulosten perusteella kokoelmien nosto verkossa, erityisesti sosiaalisen median kautta, ei merkittävästi saavuta asiakkaiden huomiota. Verkkokirjaston roolia kokoelmaviestinnässä ei puolestaan ole tarkemmin tutkittu. Palveleeko verkkokirjasto riittävästi aineistojen löytymistä ja aineistovinkkausta? Tukeeko verkkokirjasto asiakkaiden omatoimista kirjaston-

käyttöä, ja mahdollistaa muunkin kuin kysytyimmän aineiston löytämisen myös verkossa.

Asiakaskäyttäjyksen muutos näkyy myös joidenkin aineistolajien lainauksen laskuna. 84%:a vastanneista kirjastoista ilmoitti vähentäneensä musiikkitalienteiden määrää kokoelmissaan. Syyksi vähentämiselle mainittiin lainausmäärien lasku. AV-tallenteita kokoelmassaan oli vähentänyt 62 % kirjastoista. AV-tallenteiden osalta moni kuitenkin tähdensi, että konsolipelien kysyntä on lisääntynyt. Painetuissa lehdissä lehtien tarjonta ja saatavuus ovat pienentäneet kokoelmia. Valtakunnallinen e-kirjasto tulee todennäköisesti myös vaikuttamaan painettujen lehtien kysyntään. Toistaiseksi valtakunnallinen e-kirjasto ei tarjoa musiikki- ja elokuvapalveluita. Näiden osalta kaupalliset palvelut ovatkin jo vallanneet kuluttajamarkkinat, joten kirjaston voi olla vaikea enää saavuttaa käyttäjiä näiden palvelujen osalta.

Vastaajakirjastoista lähes 40% totesi, että asiakkaiden tekemät hankintaehdotukset ovat lisääntyneet viime vuosien aikana. Asiakkaiden hankintatoiveet kohdistuvat usein vieraskieliseen, lähinnä englanninkieliseen kirjallisuuteen. Selittävinä tekijöinä hankintaehdotusten lisääntymisen taustalla voivat olla paitsi lisääntynyt kielitaito ja pienentyneet aineistohankinnat, myös suomenkielisen kirjallisuuden saatavuus. Suomessa kustannetun tietokirjallisuuden määrä on vähentynyt merkittävästi 2000-luvun aikana. Monet kirjastojen hankintaehdotukset kohdistuvatkin englanninkieliseen tietokirjallisuuteen. Aineistojen poistoehdotuksia kyselyn mukaan kirjastot eivät ole kohdanneet. Suomessa ei siis näytä olevan samanlaista tilannetta kuin esimerkiksi Yhdysvalloissa, joissa kirjastot ovat joutuneet kohtaamaan kokoelmiin kohdistuvia sensuurivaateita asiakkaiden taholta.

Kokoelmatyö

Kokoelmatyötä koskevissa vastauksissa oli paljon hajontaa. Osa vastaajakirjastoista totesi, että kokoelmatyö on pysynyt lähes samana viime vuosien aikana. Osa taas näki työn muuttuneen paljon. Isommissa kirjastoissa muutosta on ollut enemmän, kun valintaa on keskitetty ja kokoelmien osalta on siirrytty kuluiin kokoelmiin. Kokoelmatyön tueksi saatavan tiedon määrän nähtiin lisääntyneen ja helpottaneen kokoelmien hallintaa ja arviointia. Vastauksissa nousi kuitenkin huolena kokoelmatyölle käytössä olevan ajan riittä-

vyys. Erityisesti se näkyy kokoelmien ylläpidossa, kuten säännöllisissä aineistopoistoissa.

Kirjastot nostivat esille monia konkreettisia toimia, joilla kokoelmatyötä voitaisiin helpottaa. Näitä olivat mm. kokoelmien arvioinnin menetelmien kehittäminen ja niiden käyttöönoton helpottaminen myös pienemmissä kirjastoissa. Valintatyön tueksi toivottiin selkeämpiä valintalistoja, joista on helposti havaittavissa uusintapainokset ja omakustanteet. Hankintaportaalien käytettävyyden parantaminen ja verkkokirjastoista saatavien raporttien monipuolistaminen mainittiin myös. Kelluvien kokoelmien tasapainottamiseen toivottiin toimivia järjestelmiä. Tiedon jakaminen ja yhteistyön lisääminen erityisesti kimpan sisällä todettiin tärkeäksi.

Aineistojen varastointi ja Varastokirjaston merkitys nousi esille joissakin vastauksissa. Varastojen pieneessä paine Varastokirjaston suuntaan kasvaa. Toisaalta kimpavarastojen todettiin helpottavan varastoinnin tilannetta. Varastointiin liittyviä kysymyksiä olisi varmasti syytä pohtia myös yhteisesti kirjastoalalla. Kokoelmatyön todettiin vaativan monipuolista osaamista henkilökunnalta. Yleissivistyksen, toimintaympäristön ja asiakaskunnan tuntemuksen lisäksi on tärkeää tuntea sisältöjä ja kokoelmatyön menetelmiä. Kokoelmatyön kehittämisen toivottiin nousevan voimakkaammin osaksi kirjastojen kehittämistoimintaa.

Kokoelmien tulevaisuus

Kyselyyn vastanneet kirjastot olivat yksimielisiä siitä, että kokoelmat ovat nyt ja tulevaisuudessa kirjasto toiminnan ydin, jonka ympärille muu toiminta rakentuu. Digitaalisesti jaettavan aineiston määrän arveltiin kasvavan myös kirjastojakelussa. Digitaaliset kokoelmat voivat täydentää painettuja kokoelmia ja tarjota vaihtoehdoisen tavan kirjaston aineistojen käyttöön.

Opetus- ja kulttuuriministeriön Sivistyskatsaus 2024 toteaa, että lainaajien osuus väestöstä on vähentynyt tasaisesti kaikkialla Suomessa 1990-luvulta lähtien (Kalenius, Bernelius & Hyvönen, 2024). Tälle kehitykselle on monia syitä. Lukeminen ajanviettotapana on vähentynyt muiden medioiden käytön yleistyessä. Kirjastojen ja kulttuuripalvelujen käyttö on myös vahvasti sidoksissa koulutustasoon, sekä lukutaitoon. Yhteiskunnalliset muutokset heijastuvat luonnollisesti myös kirjastopalveluihin. Lisäksi kirjastojen kirjahan- kinnat ovat vähentyneet 1990-luvulta alkaen. Viime

vuosina kirjahankintojen laskusuuntaus on kuitenkin kääntynyt hienoiseen nousuun, samoin kuin kirjastolainojen määrä. Erityisesti lasten kirjallisuuden ja aikuisten kaunokirjallisuuden lainaus on lisääntynyt. Lainaajien ja lainamäärien väheneminen ei siis ole väistämätöntä, vaan kirjastot voivat omalla toiminnallaan ainakin jossain määrin vaikuttaa tähän kehitykseen.

Kirjastojen kokoelmat kehittyvät ajassa ja heijastavat ympäröivän yhteiskunnan tarpeita. Lähivuodet ovat merkittäviä suunnannäyttäjiä siinä, miten kirjastojen kokoelmat tavoittavat ja palvelevat väestöä. Pystymmekö myös kokoelmien osalta vastaamaan tulevaisuuden haasteisiin? Rohkaisevaa on, että lukutaidon ja lukemisen merkitys tunnustetaan laajasti.

Lukemishaasteisiin voidaan vastata koko kirjallisuuskentän yhteistyöllä. Monipuolinen ja houkutteleva kokoelma ei synny tyhjiössä. Kirjallisuuden osalta on tärkeää, että suomalainen kirjallisuuskenttä voi hyvin, houkuttelee uusia lukijoita ja vastaa erilaisten lukijoiden tarpeisiin. Kirjastot kokoelmineen ovat olennainen osa lukemisen kulttuuria. Kirjastojen varausjonot kertovat, että Suomessa kyllä luetaan edelleen ja kirjallisuus kiinnostaa kansalaisia. Monipuoliset ja ajankohtaiset kokoelmat varmistavat, että kirjastojen rooli kulttuurin ja sivistyksen edistäjänä säilyy myös tulevaisuudessa.

Tausta-aineisto

Aluehallintovirasto. (2024). Lukutaitostrategia ja lukemisen edistäminen yleisten kirjastojen toiminnassa.

Peruspalveluarviointi 2023. Aluehallintovirastojen julkaisuja 243/2024.

https://avi.fi/documents/25266232/194607658/Julkaisu+243+Pepa-Kirjastotoimi_2024_FI.pdf

Aluehallintovirasto. (2023). Omatoimikirjastot 2022: joustavuutta ja tasa-arvoa. Aluehallintovirastojen julkaisuja 172/2023. <https://avi.fi/documents/25266232/147850625/Julkaisu-172+Omatoimikirjastot+2022-+Joustavuutta+ja+tasa-arvoa.pdf/>

Heikkilä, Rie. (2022). Understanding cultural non-participation in an egalitarian context. Palgrave MacMillan.

<https://library.oapen.org/viewer/web/viewer.html?file=/bitstream/handle/20.500.12657/61290/978-3-031-18865-7.pdf>

Aleksi Kalenius, Venla Bernelius ja Ilmari Hyvönen. (2024). Sivistyskatsaus 2024. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2024:25. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-263-958-5>

Karttunen, Maija. (2024). Huolipuheen aika on ohi – nuorten lukuharrastuksen pelastamiseksi tarvitaan konkreettisia keinoja. Artikkelijulkaisu sivustolla Sivupiiri 30.9.2024 : <https://www.kirjasampo.fi/fi/sivupiiri-huolipuheen-aika-on-ohi>

Kustannusalan tilastot. <https://tilastointi.kustantajat.fi/>

Laki yleisistä kirjastoista 1492/2016. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2016/20161492>

La Rosa, Lotta-Sofia. (2023). Nuoret lukijat kirjallisuuden murroksessa. Helsingin yliopisto, kasvatustieteellinen tiedekunta. <https://helda.helsinki.fi/server/api/core/bitstreams/27181878-81b4-4e55-8f5a-0609854d356f/content>

Lukemisen kulttuurit. (2023). Hiidenmaa, Pirjo et al. (toim.). Gaudeamus.

Suomen yleisten kirjastojen tilastot, <https://tilastot.kirjastot.fi/>

Tietokirjallisuuden lajit ja rajat. (2023). Henritius Ida et al. Gaudeamus.